

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Akılınla Uçur Beni

Osman Ulagay

Milliyet
YAYINLARI

Akınlı Uçur Beni
Aktüel Kitaplar Dizisi

© Türkiye Yayın Hakları:

AD Yayıncılık A.Ş.

1. Baskı:

Şubat 1996

ISBN 975-325-096-7

Yazan:

Osman ULAGAY

Yayın Yönetmeni:

Yalvaç URAL

Sorumlu Müdür:

Necati GÜNGÖR

Görsel Tasarım:

Ali Sina ÖZÜSTÜN

İç Düzenleme:

Hayriye KAYMAZ

Düzeltili:

Tekin ERGUN

Baskı Yeri:

AD Yayıncılık A.Ş.

Doğan Medya Center, Bağcılar 34554-İSTANBUL

Tel.: 0.212.505 61 11, Fax.: 0.212.505 61 31

Osman Ulagay

Aklınla Uçur Beni

ÖNSÖZ YERİNE SIRASI MI BU KİTABIN?

Dünya “bilgi çağı”na gidiyor. Dünyaya ayak uyduracaksak bizim de “bilgi çağı”na doğru koşmamız, hayır hayır “uçmamız” gerekiyor.

Türkiye “uçma” potansiyeline sahip bir ülke. Uçmasını engelleyen ayak bağlarını bir koparabilse, içine hapsediği kısır döngüyü bir kırabilse kanatlanıverecek sanki; ama bunu bir türlü yapamıyor. Ufkunu sınırlayan anlamsız gündemi değiştiremiyor, biktırıcı kısır çekişmelerin dışına çıkıp yarına bakamıyor.

Türkiye’nin dünyaya meydan okumak isteyen “yeni insanı”nı tanımasaydım ve “iddialı ülke” olma potansiyeline inanmasaydım, bu potansiyelin kullanılmasını engelleyen saçmalıklara da böylesine öfkelenmez, böyle bir kitap yazmaya kalkışmazdım herhalde.

Türkiye gibi çelişkilerle dolu bir ülkede olan bitenin farkındaysınız önünüzde iki seçenek var: Ya içiniz içinizi yiyecek ve bunalıma gireceksiniz; ya da olan bitene farklı yaklaşp yeni çıkış yolları arayacaksınız. Ben bunalıma girmenin eşiğindeyken ikinci seçeneğe yöneldim ve bu kitabı yazmaya başladım.

Bu kitabı yazmaya koyulduğumda erken seçim kararı henüz alınmamıştı. Erken seçim kararından bu yana tonlarca laf üretildi Türkiye’de, yüzlerce senaryo yazıldı ama çok az iş yapıldı. İnsanlar konuşuldu, konular unutuldu. Herkes günü kurtarmanın telaşına düştü; geleceğe dönük planlar, projeler gündeme bile gelmedi. Ekonomi adına yalnızca dövizden, faizden, borsadan söz edildi; üretimden, verimlilikten, insana yatırımdan, teknolojiyen söz eden olmadı.

Siyasetteki kısır çekişme Türkiye’nin gündemini tıkarken duygu yüklü tepkiler bir kez daha öne çıktı. Tansu nefreti, Mesut alerjisi, Refah korkusu yön verdi eğilimlere. Akla, bilgiye dayalı analizler pek ilgi görmedi.

Siyaset dışı alanlarda da duyguların ve sloganların “rating”i yükseldi, akıl ve bilgininki düşük kaldı. Bir yanda “biz aslanız, kaplanız, dünya-

yı yıkarız”, palavracılığı; diğer yanda “biz adam olmayız” karamsarlığı sürdü.

Sağlıklı düşünmenin, hatta “nefes alma”nın giderek güçleştiği böyle bir ülkede, oturup bu kitabı yazmakla iyi mi ettim kötü mü, bilmiyorum ama, “nefes alma özlemimi paylaşabileceğim birileri çıkar herhalde”, deyip bu denemeye kalkıştım.

Bu kitapçık, çok ciddi bir konuda fazla ciddiye alınmaması gereken bir deneme. Çelişkiler ülkesi Türkiye’den “bilgi çağı”na doğru amatörce bir “uçuş” denemesi. Bu yüzden futbol da var bu kitapta, Alvin Toffler de, başka şeyler de.

Eminim bu ortamda böyle bir kitap yazmaya kalkışmanın, “bilgi çağı” fntezileriyle uğraşmanın uçukluk olduğunu düşünenler çıkacak, “bu kitabın sırası mıydı?”, sorusu da sorulacaktır.

Bence tam sırası ama bu sorunun asıl cevabını tabii ki okurlar verecek.

* * * *

Ansızın beliren Peri olmasaydı belki bu kitapçık da olmayacaktı.

Kitabın yazılışı sırasında metnin bazı bölümlerini okuyarak beni cesaretlendiren sevgili Duygu (Asena) ile Nazire’ye, bu önsözü defalarca yazmama neden olan sevgili Meral’e ve metnin tümünü okuyarak ancak kısmen giderebildiğim eksikliklere işaret eden dostum Soli (Özel)ye teşekkür borçluyum. “Bu kitabın sırası değildi”, demedikleri için onlara kızmam gerekecek mi bilmiyorum.

Şubat 1996, İstanbul

TAVANA BAKIYORDUM VE BİRDEN GÖKYÜZÜNÜ GÖRDÜM

“Tavana bakıyordum ve birden gökyüzünü gördüm.”

Sahnedeki yedi genç, Los Angeles depreminin, yaşamlarını ve dünyaya bakışlarını nasıl değiştirdiğini bu sözlerle anlatıyorlardı. Deprem, ufuklarını sınırlayan “tavan”ı yıkmış ve “gökyüzü”nü göstermişti onlara. Aşkları, yaşamları, dünyaya bakışları eskisi gibi olmayacaktı artık.

Müziğini John Adams’ın bestelediği bu modern operayı izlerken, “gökyüzü”nü görebilmek için “deprem”i yaşamak şart mı acaba diye düşündüm. Bir “deprem” yaşamadan, “deprem” şartlarını kafamızda yaratarak ufkumuzu sınırlayan tavanları, duvarları yıkamaz mıydık?

Bunu başarabilenler için engin bir gökyüzü vardı orada. Uzağı görebilenler, değişim dalgasının önünden gidebilenler için yeni vaatlerle, yeni fırsatlarla doluydu gelecek. 21. yüzyıl aklın ve bilginin çağı olacaktı.

Yalnızca bir yüzyılı değil bir binyılı da devretmek üzereydik. Yeni binyıla, büyük bir değişimin çalkantıları ve sarsıntıları içinde yaklaşırken çelişkili duygular kaplıyordu içimizi.

Bir yandan hemen hiçbir şeyin “eskisi gibi” kalamayacağını hissederek hüznleniyor, nostaljiye kapılabiliyorduk. Diğer yandan yaşanan büyük değişimin açtığı yeni ufuklar heyecanlandırabiliyordu bizi. Taze başlangıçların umut dolu kıpırtılarını duyabiliyorduk.

Kimimiz belki yalnızca o hüznü, o nostaljiyi duyacak; kimimiz “eski”yi korumak için değişime direnmeye çalışacaktı. Kimimiz belki tam tersini yapacak, geriye dönüp bakmaya bile gerek duymadan, değişim rüzgârıyla kanatlanıp yeni ufuklara yönelecekti.

Bu çelişkiyi yalnızca biz yaşamıyorduk. Amerika’da da, Avrupa’da da, diğer kıtalarda, diğer ülkelerde de yaşanıyordu bu karşılık. Büyük değişimlerin yaşandığı dönemlerde değişimi sürükleyenlerin değişime direnenlerle mücadelesi kaçınılmaz bir şeydi.

Hüzün ve nostalji aslında güzel duygulardı. Değişimin yarattığı yeni dünyaya alışmamız belki hiç de kolay olmayacaktı. Ne var ki hüznün ve nostaljinin, “eski”ye bağlılığın değişim rüzgârlarını durdurabileceğine inanmak da pek kolay değildi.

Değişim dönemlerinde büyük dalganın önünde gidebilenler ayakta kalabiliyor, öne geçebiliyordu. Değişim dalgasını geç farkedendenler bir anda dalganın üzerlerinden geçip gittiğini ve çok gerilerde kaldıklarını görüyorlardı.

Önemli olan “deprem” olmadan “gökyüzü”nü görebilmektir; geleceği doğru okuyup “dalga”nın önünde gidebilmektir. 21. yüzyıl bunu başaranların yüzyılı olacaktı.

Atatürk damgası

21. yüzyıla bakarken, “dalga”nın önünde gitmekten söz ederken “Atatürk damgası” da nereden çıktı diye soranlar olabilir. Evet, nereden sıçradım Atatürk’e? Yoksa Atatürk’ü doğru dürüst anlamadan putlaştırma illeti beni de mi etkilemişti sonunda?

Hayır, hayır, bu illete yakalanmış olduğumu hiç sanmıyorum. Atatürk’e sıçradım çünkü o, “dalga”nın önünde gidebilen lider tipinin iyi bir örneği. Türkiye bugün 21.yüzyıla iddialı girmek isteyen ülkelerden biriye, İslam ülkeleri arasında farklı

ve ayrıcalıklı bir konumdaysa bunda “Atatürk damgası”nın büyük payı var. Mustafa Kemal, yaşadığı dönemin ötesine bakabildiği ve “gökyüzü”nü görebildiği için, bir “vizyon” sahibi olduğu için, “dalga”nın önüne geçebildiği için Türkiye’nin gelişme çizgisine damgasını vurabilmiş bir lider.

1920’lerin Türkiye’sinde halkın büyük çoğunluğu yoksulluk ve sefaletle boğuşurken Mustafa Kemal’in eğitim reformuna, hukuk reformuna, “harf devrimi”ne, hatta “kıyafet devrimi”ne öncelik vermesini başka nasıl açıklayabiliriz?

Bugünün popülist politikacıları gibi günlük düşünseydi, o günün koşullarında önceliği bu reformlara verebilir miydi Mustafa Kemal?

Her halde veremezdi.

Bugün kendilerine “Kemalist” diyen kimileri gibi, geçmişten yeniden yaratmaya heves etseydi geleceğe böylesine kalıcı bir damga vurabilir miydi?

Her halde vuramazdı.

Modern dünyanın nereye gittiği konusunda geçerli bir vizyon sahibi olmasaydı ve değişimin asıl kaynağının insan olduğunu o günden görmeseydi böylesine kapsamlı bir reform programını gündeme getirebilir miydi?

Her halde getiremezdi.

Mustafa Kemal geleceğe dönük bir program ortaya koyarak bu programı yaşama geçirmeseydi toplumumuz ve özellikle de aydınlarımız üzerinde böylesine kalıcı bir etki yapabilir miydi?

Her halde yapamazdı.

Atatürk örneğini burada kullandım çünkü Atatürk hâlâ güncel ve onun gösterdiği “çağdaş uygarlık düzeyine erişmek ve aşmak” hedefi, 1990’larda yaşarken 1920’lere, 1930’lara dönmek için hayalini kurmayı değil, 2000’leri düşünmeyi ilham ediyor; dünyadan kopmuş bir Türkiye’yi değil değişen dünyada iddia taşıyacak bir Türkiye’yi düşündürüyor.

Vizyon eksikliği

Türkiye bugün 1920'lerdeki Türkiye'den çok farklı bir ülke. Yoksulluk ve sefalet kısır döngüsünü geride bırakıp 21.yüzyıla iddialı girmek isteyen ülkelerden biri. Bu iddiayı taşıyan insanları artık Türkiye'nin her köşesinde görüyoruz. "Tutmayın beni" diyen atak girişimcilere, dünya çapındaki hedeflere göz dikmiş gençlere rastlıyoruz her yerde.

Türkiye'nin iddiası var, hevesi var, dinamizmi var ama vizyonu yok. "Gökyüzü"nü görebilen politikacıları yok. 21.yüzyılda öne çıkacak olan ülkelerin her şeyden önce insana yatırım yaparak, bilgi birikimini sağlayarak, entelektüel kapasitelerini geliştirerek bunu başarabileceğini görebilen insanların sayısı da ne yazık ki çok az Türkiye'de. Buna karşılık salt imanla, hevesle, hırsla başarının yakalanabileceğini sananların sayısı hayli fazla. "Biz bu maçı alıriz" inancının "dünya lizi"nde başarılı olmak için yeterli olacağını düşünüyor birçok kimse.

Bu büyük bir yanlış. Salt imanla, hevesle, hırsla "maç kazanma" devri geride kaldı. Bugün dünya çapında başarılı olmak, "dünya lizi"nde maç kazanmak için aklını kullanabilen yaratıcı insana, bilgi birikimine, gelişmiş entelektüel kapasiteye gerek var. Bunu gözden kaçıran, "akıl açığı"nı kapatamayan, birinci önceliği "bilgi çağı"na hazırlanmaya vermeyen ülkelerin 21.yüzyılda iddialı olması olanaksız.

"Biz önce yoksulluğu ortadan kaldıralım, sosyal refahı artıralım, sonra bilgi çağını yakalarız" yaklaşımı da "gökyüzü"nü göremeyenlere yakışan bir yaklaşım. Önümüzdeki dönemde dünyadaki değişime ayak uydurup "bilgi çağı"nı yakalayan, teknolojideki gelişmeleri özümseyebilen ülkeler verimlilik ve refah artışında da öne çıkacak. Değişimin gerisinde kalan, "bilgi çağ"nı yakalayamayan, geri teknolojilere mahkum kalan ülkelerde ise bir slogan olmaktan öteye gidemeyecek refah artışı.

21. yüzyıl kulağa hoş gelen sloganların değil bilginin çağı olacak. Güzel slogan atanlar, kitleleri coşturanlar belki gene heyecan dalgaları yaratabilecek ama ülkelerin ve toplumların dünyadaki yerini onlar belirlemeyecek; bilgiye hükmedenler, akla seslenenler belirleyecek.

21.yüzyılda gerçekten iddialı olmak istiyorsak ufkumuzu sınırlayan tavanları yıkıp “gökyüzü”ne bakmayı göze alalım, “bilgi çağı”na doğru uçmaktan korkmayalım.

AMERİKA'YI YENİDEN KEŞFETMEK

Yeni çözümler peşindeki gençlerin heyecanlı tartışması, ünlü otoritenin gür sesiyle kesildi. “Amerika’yı yeniden keşfetmeye gerek yok beyler”, diye söze başlayan otorite, bilineni yeniden keşfetmeye kalkışmanın vakit kaybına yol açacağını anlattı. Amerika bir kez keşfedilmişti, onu yeniden keşfetmeye gerek yoktu, bilenlere sormak ya da literatürü taramak yeterliydi.

Pek çok toplantıda, pek çok defa tekrarlanmıştır bu sahne.

Pekiye, ya günün birinde “Amerika’yı yeniden keşfetmek gerekir”, diyen biri çıkarsa? Böylesine hınzırca bir fikir ortaya atılırsa ne olacak?

Çoğu kimsenin düşünmek bile istemediği bir şeydi bu. Düşünün bir kere, yıllardır ulaşmaya çalıştığımız “Amerika” bile değişim rüzgârlarının etkisiyle sarsılıyor , başkalaşıyorsa, “bildiğimiz Amerika”dan farklı bir “Amerika” haline geliyorsa ne yaparız biz? Hangi dala tutunuruz?

“Amerika” deyimi yalnızca bir simgeyse ve Amerika’nın ötesinde, yıllardır birlikte yaşadığımız tüm kavramlar ve kurumlar sarsılıyor, tartışmasız kabul ettiğimiz ya da karşı çıktığımız fikirlerin geçerliliği sorgulanıyorsa ne yapacağız? “Sağ”ımızı, “sol”umuzu nasıl bulacağız?

“Canım bunlar hikaye, aslında hiçbir şey değişmiyor”, deyip avunacak mıyız? Çevremize kalın bir duvar örüp bu büyük değişim sürecinin dışında kalmaya mı çalışacağız? Hedefi-

miz, bu değişimin dışında kalarak kendimizi korumak mı olacak?

Yoksa, yeni bir binyıla girilirken hız kazanan değişimi hiç ol-
mazsa anlamaya çalışarak bu değişime ayak uydurmanın ve de-
ęiřen dünyada kendimize daha iyi bir yer edinmenin yollarını
mı arayacağız?

Kimimiz bir yöne, kimimiz diğer yöne mi savrulacak? Top-
lumumuzdaki yeni saflaşmaları, yeni koalisyonları, Avrupa ile,
dünya ile bütünleşme konusundaki tercihler mi belirleyecek?

Bu kitapta bu sorular ve sorunlar tartışılıyor. Ancak önce bu
tartışmaya zemin hazırlayan fikre, yani “Amerika’yı yeniden
keşfetme” fikrine dönelim. Nereden ıktı bu hıncızca fikir, kim
cesaret etti böyle bir fikri ortaya atmaya?

Bu soruya cevap verebilmek için bir itirafta bulunmak zo-
rundayım.

İlham perisi

Bir akşamüstü Alvin ve Heidi Toffler’in Creating a New Ci-
vilization (Yeni Bir Uygarlık Yaratmak) adlı kitabını notlar ala-
rak okurken birden beliren bir ilham perisi, “anlamıyor musun,
Amerika’yı yeniden keşfetmek gerektiğini yazıyorlar”, diye fısıl-
dadı kulağıma. Galiba haklıydı. Toffler ifti bu kitapta,
ABD’nin ve dünyanın çarpıcı bir değişim ve dönüşüm sürecin-
den geçmekte olduğunu anlatırken “Amerika’yı yeniden keşfet-
me” fikrini kanatlandırıyor.

Kitabın konusu öncelikle ABD’deki , Amerikan toplumun-
daki bunalım ve bunun gerisindeki değişim süreciydi ama as-
lında bu, 2000 yılının eşiğindeki dünyada yaşanmakta olan b-
yk değişimin bir parçasıydı. Tofflerler, “yeni bir uygarlık”tan
söz ederken bütün dünyayı etkileyecek yeni bir “büyük dalga’yı
anlatıyorlardı. Bu büyük dalganın ne getirip ne götüreceğini ,

nasıl bir dünya yaratacağını kavramak için “Amerika’yı yeniden keşfetmek” gerekiyordu.

Mahler dinleyerek Toffler okuduğum bir sırada ansızın belirerek “Amerika’yı yeniden keşfetme” ilhamını getiren Peri’nin de, küreselleşme rüzgarlarıyla savrulmuş bir peri olarak yalnızca Amerika’yı kastetmediği sanırım açıktı. Bilgi çağı perisiyle aramızdaki gizemli diyalogun ortaya çıkardığı “Amerika’yı yeniden keşfetme” fikrinin aslında pek çok şeyi yeniden keşfetme tutkusunun bir ürünü olduğunu ikimiz de biliyorduk. Bu tutkuyla yalnızca Amerika’yı değil, dünyayı ve Türkiye’yi yeniden keşfetmeye çalışmanın heyecanını paylaşacaktık.

Kristof Kolomb olmadığımızı ve “Büyük Keşifler Ansiklopedisi”ne geçecek iddialı bir yolculuğa çıkmadığımızı bilerek çıkıyorduk yola. Biraz da uçuk geçmesini istediğimiz bu yolculukta, “Amerika’yı yeniden keşfetme” fikrinin zırva olduğunu söyleyecek gür sesli otoritelere, yıllardır birlikte yaşadıkları kavramların ve inançların sorgulanmasına isyan eden öfkeli inanç sahiplerine, “değişim” ve “küreselleşme” gibi sözcükleri tüm fenalıkların anası sayan sağcılara ve solculara rastlayacaktık kuşkusuz. “Türkiye bu durumdayken, laiklik tehlikedeyken bunlarla uğraşmanın sırası mı”, diyenler mutlaka çıkacaktı. Niyetimiz onlara aldırmadan yola devam etmek ve kendimize göre bir şeyler keşfetmekti.

Her halde bu yolculuğu bizimle birlikte yapmak isteyenler de çıkacak, arayışımıza onlar da katılacaktı. Sonunda büyük keşifler yapmasak bile bir şeyleri daha iyi anlayabilmenin keyfini paylaşmış olacaktık.

Yolculuk rehberi

Bu yolculukta ilk rehberimiz Tofflerlerin “Yeni Bir Uygarlık Yaratmak” adlı kitabı olacak. Bu kitap geleceğin dünyasına ışık

tutan tek kaynak değil kuşkusuz ve Tofflerlerin her tahmininin gerçekleşeceğine falan da inanmıyorum. Ancak Amerika'nın ve dñyanın yaşamakta olduğu değişim sñrecini anlatan Toffler çiftinin bu kitapta çizdiği tablonun, ne kadar kapsamlı bir değişim olgusuyla karşı karşıya bulunduğumuzu pek gñzel ortaya koyduğunu dñřñnñyorum.

Amerika'nın tarihinde ilk kez birçok krizi aynı anda yaşadığını belirten Tofflerler, "aile sistemi, sağlık sistemi, kentsel sistemler, değerler sistemi ve hepsinin ùstñnde siyasi sistem bunalıma girmiş durumda, insanların siyasi sisteme ve medyaya gñveni kalmamış", diyor ve şu soruları soruyorlar: "Bñtñn bunlar artık ònlenemez bir ökñřñn kanıtları mı? Amerika tarihinin sonuna mı geldi?"

Tofflerlere gñre ABD'de ve dñyanın pek çok yerinde insanları derinden etkileyen ve "batıyor muyuz?", sorusuna sñrñkleyen bunalım duygusu, insanlığın yeni bir uygarlığa geçiş aşamasında bulunmasından kaynaklanıyor. "Sanayi uygarlığı"ndan "bilgi ağı uygarlığı"na geçiş sñrecinde yalnızca teknolojinin ve ekonomik sistemin değil tñm kurumların, kavramların, değerler sisteminin, kñltñr ve fikir dñnyasının ve politik sistemin çarpıcı biçimde değişime uğraması sñz konusu. "Eski "nin "yeni"ye karşı direndiği bu sñrete, yaşamın her alanında bñyñk çekişmelerin yaşanması, yñnñnñ bulamayan insanların bir kaybolmuşluk duygusu içinde bocalaması çok doğal.

Bu ortamın toplumlarda bir "ökñř psikozu" yaratması da şaşırtıcı değil. Amerika'da da Tñrkiye'de de, "ne oldu bize, ökñyor mu bu toplum?", sorusunu soranların sayısının artması kaçınılmaz. Hele bizim gibi, "Birinci Dalga"dan "İkinci Dalga"ya, yani "tarım uygarlığı"ndan "sanayi uygarlığı"na geçişi bile henñz tam gerçekleştirememiş, kentlileşme sñrecini tamamlamamış olan toplumlarda, "Ùñncñ Dalga"nın yani "bilgi ağı uygarlığı"nın sancıları da hissedilince durum iyice karışıyor;

kargaşa korkusu, kaybolmuşluk duygusu ve çöküş psikoza belki daha da güçlü biçimde belli ediyor kendini.

İşte tam bu noktada dünyada olup biteni anlayamazsak, yaşamakta olan çok boyutlu değişim sürecini kavrayamazsak Türkiye’de olup biteni de doğru değerlendiremeyiz her halde. Yaşamakta olduğumuz sorunları, dünyada ve ülkemizde yaşamakta olan değişimden soyutladığımızda olaylara doğru tanılar koyup çözümler üretmemiz büyük ölçüde güçleşir.

Çoğu kez duygularımız aklımızın önüne geçtiği için büyük beklentilerle büyük düş kırıklıkları arasında gidip geliyoruz. İşler biraz düzeldiğinde kendimizden geçip “en büyük biziz” diye zafer naraları atıyoruz. İşin içinden çıkamadığımız noktaya gelince içerde ve dışarda lanetleyeceğimiz suçlular aramaya başlıyoruz. Dünyanın birleşip bize karşı tuzaklar kurduğu vehmine kapılıyoruz. Zaman zaman kadercı bir tavra giriyoruz, “biz adam olmayız”, diyoruz. Ertesi gün yeni bir kahramanlık masalı uydurup , “en büyük biziz”, diyerek kendimizi avutuyoruz.

“Canım Türkiye de böyle bir ülke işte”, deyip bu durumu olağan karşılıyorsanız bu tabii sizin bileceğiniz bir şey. Yok eğer böyle düşünmüyorsanız ve tutsağı olduğumuz bu kısır döngü sizi de sıkıyorsa gelin, katılın yolculuğumuza.

Bu yolculukta önce “bilgi çağı”nın neler getireceğini, nasıl bir dünya yaratacağını görmeye çalışacağız. Tofflerlerin “Üçüncü Dalga” diye tanımladıkları büyük dönüşümün izini süreceğiz. Bu değişim ve dönüşüm süreci yaşanırken ortaya çıkan çözümsüzlük ve bunalım duygusunun bize özgü bir duygu olup olmadığını araştıracağız. Yolculuğumuzun bu bölümünde yeni insan tipleri, yeni ilişkiler, yeni kurumlar, yeni değerler çıkacak karşımıza. Belki biraz şaşıracakız, “olamaz” diyeceğiz .

Sonra Türkiye’ye dönüp kendimize bakacağız. Türkiye’ye farklı açılardan yaklaşarak farklı fotoğraflar çekeceğiz. Türkiye’deki değişim sürecini anlamaya çalışarak buradan nereye gi-

debileceğimizi tartışacağız. Dünyadaki değişime ayak uydurmanın zorunlu olup olmadığını araştıracağız. Yolculuğumuzun bu bölümünde de aslında yabancıları olmadığımız bazı tiplere, ilişkilere, davranışlara yeni bir gözle bakıp yeni izlenimler edineceğiz.

Keyifli geçmesini dilediğimiz bir “keşif yolculuğu” bu. Arayışımıza öncelikle aklımız yol gösterecek ama hayal kurmak, fantezi dünyalarına uçmak da serbest bu yolculukta. Keyfimize göre dolaşacağız ve sonunda nereye varacağımızı hep birlikte göreceğiz. Hazırsanız çıkalım artık yola ve keyifli bir yolculuk yapmaya çalışalım.

“BİLGİ ÇAĞI”NA UÇUŞ

“Bilgi çağı”nın ilham perisi, şaşkınlıktan büyümüş çekici gözleriyle ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu. Adeta çılgına dönmüş insanlar bir anda otomobillerine atlayarak İstanbul’un sokaklarını, caddelerini doldurmuş; korna çalarak, bağırarak, çağırarak, bayraklar sallayarak büyük bir kutlama şöleni başlatmıştı. Hemen her semtte sokaklara fırlayan insanlar, patlayan silahlar ve atılan havai fişekler, ansızın oluşan bu karnaval havasını tamamlıyordu.

İnsanları bir anda sokaklara döken olayın bir futbol maçı olduğunu şaşkınlık içindeki periye anlatmam kolay olmadı. Futbol takımımız Avrupalı rakibini yenmiş, maçı televizyonda izleyen halkımız zaferi kutlamak için sokaklara dökülmüştü.

Futbolda kazanılan zaferler başka ülkelerde de halkı sokaklara dökabiliyordu ama bir Avrupa takımını yenmenin bize verdiği tatminin farklı bir yanı da vardı galiba. Yalnızca futbolda değil hemen her alanda kendimizden üstün gördüğümüz Avrupalıya, Batılıya üstün gelmenin bize bambaşka bir zafer duygusu tattırdığı bir gerçektir her halde. Futbolda kazanılan bir başarının yarattığı aşırı sevinç, Türk insanının uluslararası alanda başarıya duyduğu özlemin de bir göstergesiydi.

“İşte bunun için seninle bu yolculuğa çıkıyorum”, dedim Peri’ye, “ben uluslararası başarıya susamış insanların hayli bol olduğu bir ülkeden geliyorum ve yarının dünyasında başarıyı

yakalamak için bu dünyayı tanımamız, keşfetmemiz gerektiğine inanıyorum.”

Açıklamalarım Peri'nin şaşkınlığını gidermeye yetmemişti. Bu ülkeyi, coşkuyla sokaklara dökülen bu insanları daha yakından tanımak için sabırsızlanıyordu. “Yolculuğumuza Türkiye’den başlasak olmaz mı?”, diye sordu, en tatlı sesiyle. Onu hiç kırmak istemiyordum ama daha yolculuğumuzun hemen başında kendimizi Türkiye’nin esrarına kaptırdığımız taktirde buradan kolay ayrılamayacağımızı ve bütün yolculuk planımızın altüst olacağını da adım gibi biliyordum. “Yolculuğumuzun büyük bölümü zaten Türkiye’de geçecek, Türkiye’de çok dolaşacağız ama önce bilgi çağına uçmayacak mıydık?”, diye sordum en tatlı sesimle.

Evet dercesine gözlerini kapadı. Önce “bilgi çağı”na uçacaktık. Bu uçuşta hayal gücümüzü de biraz kullanarak, ekonomide, çalışma ortamında, örgütlenme ve davranış biçimlerinde, değerler sisteminde, sosyal ve politik yaşamda “bilgi çağı”nın getireceği yenilikleri keşfetmeye çalışacaktık. Henüz oluşum halindeki bir çağı kafamızda bütünleştirerek “sanal bir gerçeklik” yaratacaktık.

Farklı bir dünya

Uçmanın güzelliği konusunda herkesin kendine göre bir fikri olabilir tabii ama burada daha fazla kafa karıştırmamak için bu konuya hiç girmeden “bilgi çağı”na uçtuğumuzda karşılaştığımız manzarayı anlatmak istiyorum.

Karşılaştığımız manzara alışageldiğimiz büyük kent görüntüsünden hayli farklıydı. Görkemli binalar, dev fabrikalar göze çarpmıyor, trafiği bilgisayar sistemi yönlendiriyordu. Gün ortasında kent sokaklarında gözlenen tenhalık ve sessizlik farklı bir yaşam biçiminin habercisi gibiydi. İşyerini evine taşıyanlar ço-

ğalmıştı galiba. Her girdiğimiz yerde ilk gözümüze çarpan şeyin bilgisayar terminalleri olması ise şaşırtıcı değildi. Rehberimiz, “bilgi çağı”nın sanayi çağından ne kadar farklı olduğunu hemen görelim diye tanıtım merkezindeki bilgisayarda bir tuşa basıp şu tabloyu açtı önümüze:

SANAYİ ÇAĞINDA

- * Kitlesel, seri üretim
- * Sıra işçisi
- * Adale gücü
- * Ezber ve tekrar
- * Emir - komuta hiyerarşisi
- * Merkezi bilgi tekeli
- * Tahakküm ve buyurganlık
- * Maddi sermaye(makine v.s.)
- * Dev fabrikalar, tesisler
- * Dev şirket yapıları
- * Kitle seferberliği
- * Sürekli iş/istihdam
- * Kitlelere dönük politika
- * Temsili demokrasi

GEÇERLİYDİ

BİLGİ ÇAĞINDA

- * İsmarlama çeşit üretimi
- * Nitelikli insan
- * Beyin gücü
- * Yaratıcı fikir ve tasarım
- * Yatay organizasyon
- * Yaygın bilgi paylaşımı
- * Özgürlük ve yaratıcılık
- * Görünmeyen sermaye(beyin, bilgi)
- * Evin çalışma odası ve bilgi ağı
- * Kabuk(sanal) şirketler
- * Bireye gelişme alanı
- * Talebe göre uzmanlık sunumu
- * Küçük gruplara dönük politika
- * Yarı doğrudan demokrasi

GEÇERLİ

Ne anlama geliyordu bu karşıtlıklar tablosu?

Bir sürü soru düğümlendi kafamda.

Bizim yıllardan beri yücelttiğimiz kavramlar, imajlar, ku-

rumlar, idealler çağdı mı oluyordu şimdi? Yöneldiğimiz hedefler geçerli olmaktan çıkıyor muydu?

Ne yapacaktık şimdi biz?

Dev fabrikalar kurma, ağır sanayi yaratma hevesimizi unutacak mıydık?

Bir Koç'un, bir Sabancı'nın yerini bir bilgisayar kağıdı mı alacaktı?

Emir - komuta zinciri tutkusundan vaz mı geçecektik?

Kitleleri seferber ederek sorunları çözme düşlerini bir daha göremeyecek miydik?

Kitle partilerinin meydan mitingleri tarihe mi karışacaktı?

Yoksa ben mi tam olarak anlayamamıştım bu tablonun anlamını?

Şaşırtıcı yenilikler

Boş bakışlarla baktığımı fark eden sevimli Peri, rehberi uyardı. Bilgi çağını sanayi çağıyla karşılaştıran tabloda yer alan karışıklıkların basit örneklerle açıklandığı bir sayfa açıldı önüme. Hemen okumaya başladım.

Sanayi çağında General Motors seri üretim bandında bir milyon adet standart tip Chevrolet üretiyor, Amerikalı gidip bunlardan birini satın alıyordu.

Bilgi çağında Mr. Brown nasıl bir Toyota istediğini firma yetkilisine anlatıyor, bir hafta sonra gidip arabasını teslim alıyordu.

Sanayi çağının sıra işçisi seri üretim bandında bir vidayı sıkıştırarak ömür tüketiyordu. Emirlere düşünmeden uyan, üretim çarkının kolayca değiştirebilir bir dişlisiydi o.

Bilgi çağının nitelikli işçisi Joe yaptığı işe yaratıcılık katarak çalışıyor, işin nasıl daha iyi yapılacağına iş arkadaşlarıyla birlikte kendisi karar veriyordu. Kalite üretiminin ayrılmaz bir parçasıydı o.

Sanayi çağının kahramanı adale gücünü pazılarıyla sergileyen kol işçisiydi.

Bilgi çağının kahramanı, ilk bakışta belki hiç de etkileyici görünmeyen ve gücünü beyninden alan, kimilerinin uçuk bulabileceği bir tipti.

Sanayi çağında görkemli fabrika binaları, dev ağır sanayi tesisleri güç sembolleriydi.

Bilgi çağında yaratıcı bir fikir üretmek, bilgisayar başında yeni bir ürünün tasarımını gerçekleştirmek fabrika kurmaktan çok daha önemliydi. Bilgisayar belleğindeki bir tasarımın ya da programın değeri koskoca bir fabrikanın değerini katlayabiliyordu.

Sanayi çağında makinelere, tesislere yani “madde sermaye”ye ve üretim araçlarına sahip olmak önemliydi. Para ve maddi varlık güç demekti.

Bilgi çağında üretim araçları sahipliğinin önemi azalırken, yaratıcı beyin sahipliğinin önemi artıyor, madde sermayenin tahtına görünmez sermaye ya da “sanal sermaye” oturuyordu. Paraya ve güce giden yol yaratıcılıktan geçiyordu. Rockefellerlerin yerini Bill Gatesler alıyordu.

Sanayi çağında işyeri kutsaldı, iyi bir işyerinde sürekli çalışmak, eskilerin deyimiyle “bir baltaya sap olmak” pek çok kimsenin önde gelen amacıydı.

Bilgi çağında yaratıcı fikir üretebilen insan için işyerinin önemi kalmıyordu. Bu tip insan için kendi bürosunda ya da evinde, bilgisayarı başında ürettiği fikri pazarlamasına yardımcı olacak bilgi ağına girmek önem kazanıyordu.

Sanayi çağında politikacının hedefi kitlelerdi. Seçmenin seçimden seçime oy kullanarak politikaya katıldığı temsili demokraside kitle partileri önem taşıyordu.

Bilgi çağında politik yaşam da değişiyor, kitlelerin ve kitle partilerinin önemi azalırken iyi örgütlenen küçük gruplar kendi

politikacılarını yaratıyordu. Bilgisayar teknolojisi evden oy kullanmayı mümkün hale getirdiği için tüm önemli konularda kararlar seçmenin oyuna başvurularak alınıyor, “doğrudan demokrasi”ye yaklaşılıyordu.

Bilgi çağının sanayi çağından nasıl farklı olduğunu anlatan açıklamaların listesi uzayıp gidiyordu ama benim başım dönmeye başlamıştı bile. Sanki bambaşka bir dünya anlatılıyordu burada. Evet, “Amerika’yı yeniden keşfetmeyi” göze alarak çıkmıştım bu yolculuğa ama bu kadarı da fazla mıydı acaba? Daha tarım toplumundan sanayi toplumuna tam olarak geçememiş bir ülkenin insanı için “bilgi çağı”nın fantastik dünyasını keşfetmeye kalkışmanın anlamı var mıydı? Bu fantastik dünya bizlere yeni bir cennet mi vaat ediyordu, yoksa yeni tuzaklarla mı doluydu yarının dünyası?

Geçirmekte olduğum tereddüt Peri’nin gözünden kaçmadı. “Sen yarının dünyasını tanımak istemiyor muydun?”, diye sordu. Haklıydı gene. Bu dünyayı daha iyi tanımak için şaşkınlığı-mı aşmam, rehberimizin sergilediği tabloların nasıl farklı bir yaşam tarzını yansıttığını daha iyi düşünmem gerekiyordu.

CENNET HANGİ DÜNYADA?

Vakit geceyarısını hayli geçmişti ama uyumak aklımdan bile geçmiyor, gözümü önümdeki mönitörden ayıramıyordum. “Bilgi çağı” dünyasını sanayi çağı dünyasından ayıran özelliklere baktıkça Tofflerlerin 1995 başında yayınlanan kitaplarına neden “Yeni Bir Uygarlık Yaratmak” adını verdiklerini daha iyi anlıyordum.

2000’li yıllara girilirken söz konusu olan büyük değişim, teknolojinin, çalışma ortamının, üretim biçiminin, ekonomik organizasyonun, şirket yapılarının değişmesinden ibaret değildi. Bunlarla birlikte tüm yaşam tarzı, yazılı olan ve olmayan kurallar, adetler ve davranış biçimleri değişiyordu. Toplamların hemen tüm temel öncelikleri yeniden belirleniyor, “bilgili, yaratıcı insan” her alanda öne çıkıyordu “bilgi çağı”nda.

Bilgi sahibi, yaratıcı insanın belirleyici konuma geldiği “bilgi çağı”nda iktidar kavramı da değişiyor, güç dağılımı ve iktidar odakları yeniden belirleniyordu. İnsanları adeta kimliksiz “yığınlar” olarak görüp kitleler halinde yönlendirmeyi hedefleyen politika tarzı önemini kaybediyor, “birey”lerin ve küçük grupların tercihleri önem kazanıyordu. Kitleleri popülist demagojiyle manipüle ederek ya da para, silah ve kaba güç kullanarak iktidara erişmek giderek zorlaşıyordu.

Sanat ve kültür alanında da muazzam değişiklikler yaşanıyordu. Bilgisayar başındaki insanın izlediği filmin akışını değiş-

tirmesine olanak veren “interaktif mltimedya” teknolojisi, “sanat eseri” kavramını değiştiriyordu. Örneğin film seyircisi pasif bir izleyici olmaktan çıkıyor, kendi yaratıcılığını izlediği filme yansıtma olanağını buluyordu.

İzleyicinin aktif katılımı, diğer sanat dallarında da sanat eseri ve sanatçıyla sanatsever arasındaki ilişkiye yeni boyutlar getiriyordu. Louvre Müzesi’ni evindeki ekranın başından kalkmadan gezmek olanağını bulan sanatsever dilediğinde bir tuş darbisiyle Mona Lisa tablosunun içine girebilecek, tabloyu kendi fantezisinde yeniden yaratabilecekti.

“Bilgi ağı”, iyi yetişmiş, bilgisini ve yaratıcılık gücünü geliştirmiş insana yepyeni ufuklar açıyordu. İnsanı bir robot gibi çalışmaya zorlayan işleri artık insanlar değil insan yapısı robotlar yapıyor, beynini geliştirmiş yaratıcı insan dünyanın yeni hâkimi haline geliyordu.

“Bilgi ağı”nda insanın ve insan beyninin böylesine belirleyici hale gelmesi şu soruyu akla getiriyordu: düşünme kapasitesiyle diğer canlılardan ayrılan insanolu “zlediği cennet”i sonunda “bilgi ağı”nda mı bulacaktı?

“Cennet” mi, kâbus mu?

“Cennet” sözcüğü birden irkiltti beni. Yüzyıllar boyunca din adına, bilim adına, eşitlik, özgürlük ve adalet adına nice yapay cennetler vaat edilmemiş miydi insanlara? şimdi önüme konan ve beni heyecanlandıran “bilgi ağı” tablosu, yeni bir yapay cennet mi vaat ediyordu bize?

Ayrıca sorgusuz, sualsiz inanmalı mıydım tüm gördüklerime, duyduklarıma? Önüme serilen “bilgi ağı” tablosu ne ölçüde gerçeği yansıtıyordu? Teknolojideki gelişmelerin ve yaşamın her alanına yansıyan kapsamlı değişikliklerin dünyamızdaki, ülkemizdeki pek çok insanı olumsuz etkileyen sonuçları da ol-

mayacak mıydı? Kimilerine yeni bir “cennet”in kapılarını açan bilgi çağı, başkaları için yeni bir cehennemin habercisi olamaz mıydı? “Bilgi çağı”na uyum sağlayamayacak olan insanlar tepki yüklü, öfkeli kalabalıklar oluşturmayacak mıydı?

“Bilgi çağı”nın bir kısmı bugünden öngöremeyecek olan yeni sorunlara yol açması, yeni uyumsuzluklar yaratması kaçınılmaz görünüyordu. Bu çağa ayak uyduranlarla uyduramayanlar arasında giderek derinleşecek uçurumlar oluşabilecekti. Ancak bunların hiç biri “bilgi çağı”na doğru gidişi durduramayacaktı.

Evet, biz istesek de istemesek de dünya “bilgi çağı”na doğru gidiyordu. Bu çağın kime ne getireceğini ve kimden ne götüreceğini ise tam olarak kestiremiyorduk. En büyük zorluklardan biri de “gerçeklik” kavramının da değişmiş olmasından kaynaklanıyordu. “Sanal gerçeklik” diye bir kavramın icat edildiği, her insanın kendi yaratıcılığını kullanarak kendi “gerçeği”ni yaratmasına olanak veren koşulların sağlandığı bir ortamda herkesin kabul edeceği tek bir “gerçek”ten söz edilebilir miydi?

Gecenin bu geç saatinde “bilgi çağı”nı keşfetmenin heyecanı ile kafama takılan soruların ağırlığı birbirine karışmış, bastırılan uykunun da etkisiyle bunalmıştım. Peri’nin yokluğunu anımsadığımda galiba kendimden geçmiştim.....

.....Uzun, siyah cüppeler giymiş adamlar çevremi kuşatmış, beni adeta yargılıyorlardı. Bunlardan bir bölümü hâkim yakalı gömlekleriyle bir bölümü de çember sakallarıyla dikkati çekiyorlardı. Ortak yanları belki pek fazla değildi ama beni ortak hedef seçerek aralarına almışlardı ve hep bir ağızdan aynı soruları soruyorlardı. Neden “bilgi çağı”na uçmuştum? “Bilgi çağı” gibi fantezilerin “gâvur icadı” olduğunu bilmiyor muydum? Başımıza gelen bütün felaketler hep yabancıların icatları yüzünden gelmemiş miydi? Memleketin bir sürü meselesi varken “bilgi çağı” masallarıyla kafa karıştırarak kimlere hizmet ediyordum?

Bu soruları soran siyah cüppelilerin çevremde oluşturdıkları çember giderek daralıyor, nefes almam zorlaşıyordu. Tam bu sırada, hâkim yakalılardan birinin neredeyse yakama yapışarak, “Bilgi çağı, Üçüncü Dalga falan hep emperyalizmin oyunu, Aydınlanma felsefesi ve Atatürkçülük neyine yetmiyor senin”, diye bağırması bir an içinde havayı değiştirdi. “Atatürkçülük” lafı ortalığı karıştırmış, çember sakallılar beni unutup hâkim yakalılara karşı cephe almıştı. “Yetmiş küsur yıldır Atatürk diye diye bu hallere düştük, kurtuluş İslamda”, diye bağırarak yumruklarını sıkın çember sakallılarla hâkim yakalılarının birbirine karışın siyah cüppeleri arasından sıyrılmayı başarmıştım. Onlar toparlanıp yeniden peşime düşmeden kaçıp kendimi kurtarmalıyım. Var gücümle koşuyor ama ama peşime düşen siyah cüppelilerin homurdanmalarını her adımda daha yakından duyuyor, öfkeli nefeslerini ensemden hissediyordum.....

Ter içinde uyandığımda ilk hissettiğim duygu tabii ki rahatlamaydı. Bir kâbustan kurtulmanın getirdiği rahatlamaydı bu. Ancak uzun sürmedi bu rahatlama duygusu. “Bilgi çağı” sabahının ilk ışıkları pancurun aralığından içeri sızarken, rüyama giren ve beni sorgulayan siyah cüppeli fikir yargıçlarının yalnızca kötü rüyalarda var olmadığını hatırlamaya başlamıştım. Çevremizde o kadar çok vardı ki bunlardan.

“Cennet”i geçmişte arayanlar

İdeolojileri, inançları, davranış ve yaşam biçimleri çok farklı olsa da yeni fikirlere, yeni açılımlara karşı tavır almada birleşiyordu bu fikir yargıçları. Dünyadaki gelişmeleri izlemek, “Üçüncü dalga”ya da “bilgi toplumu” gibi deyimleri kullanmak, “farklı bir gelecek”ten söz etmek ağır suçtu bu yargıçlara göre. Yeni ütopyalar kurmak tehlikeli ve yasaktı. Onlara göre ideal olan dünya geçmişte keşfedilmişti ve bütün mesele o dünyaya geri dönmektir.

Fikir yargıçlarının hayalini kurdukları “cennetler” birbirinden farklıydı. Kimileri “Atatürk dönemi”ne dönüşü, kimileri Osmanlıyı ihya etmeyi düşünüyordu. Kimilerinin hedefi Şeriat düzenini yeniden kurmaktı. Kimileri hâlâ komünizmin rüyasını görüyordu. Fikir yargıçlarına göre hak, hukuk, adalet ve saadet gibi yüce hedeflere ancak hayalini kurdukları bu “cennetler”de erişilebilirdi..

Bu tür “cennetler”i savunanlar yıllardan beri birbirleriyle mücadele ederek yaşamaya alışmışlardı. Dünyada olup bitene aldırmadan geleceği geçmişte aramaya devam ediyorlar, kendi cennetlerinin “asıl cennet” olduğuna insanları inandırmaya çalışıyorlardı.

Bunların vaat ettikleri “cennet”ler aslında erişilmez oldukları için hâlâ çekici gelebiliyordu kimilerine. Kurulu düzende haksızlığın, adaletsizliğin kurbanı olan, bastıkları yerin sarsıldığını ve bir şeylerin yozlaştığını hisseden, aradıkları mutluluğu bulamayan insanlar, nasıl gerçekleşeceğini fazla sorgulamadan bu “cennet” vaatlerine kapılabiliyordu.

“Cennet” tacirleri, geleceği geçmişte aramanın anlamsız olduğunu söyleyenleri ise ortak düşmanları olarak görüyorlardı. Dünyayı izlemek, çağ değişimini anlamaya çalışmak, ezberlenmiş kalıpları tekrarlamayı reddedip analize yönelmek ve yeni sentezler peşinde koşmak büyük suçtu onlara göre. Müritlerini hapsetmeye çalıştıkları fikir hapishanelerinin kapısı bir kez açılırsa yeni fikirler buradan içeri sızabilir, vaat ettikleri “cennet”lerin hiçbir zaman gerçekleşmeyecek birer hayalden ibaret olduğu anlaşılabilirdi. Kendi müritleri bile dünyanın nereye gittiğini, geleceğin nasıl yakalanabileceğini görerek “yol”dan çıkabilirdi. Bunu önlemek için yeni fikirlere, yeni sentezlere karşı kararlı bir mücadele verilmeli, bu fikirleri savunanlar derhal “yabancı” şer güçlerinin ajanları olarak damgalanmalıydı.

Ben gördüğüm kâbusun etkisiyle bunları düşünürken Peri'nin düşüncelerimi okuduğunu fark etmemiştim bile. "Galiba bilgi çağını falan unutup Türkiye'ye döndün sen", dediğinde irkildim. Evet galiba düşüncelerimle Türkiye'ye dönmüş, ülkemde "bilgi çağı"ndan söz etmeyi ihanet sayanların bulunduğunu hatırlayarak umutsuzluğa kapılmıştım bir an için. Peri'nin uyarısıyla hemen toparlandım. Bu gibi kâbuslar yolculuğumuzu engellememeli, biz yolumuza devam etmeliydik.

İYİMSER TÜRKİYE

Kafamın Türkiye'ye takıldığını fark eden Peri fırsatı kaçırmadı, “en kısa zamanda Türkiye'ye dönmeyi vaat etmiştin bana”, deyiverdi.

Evet, kazanılan bir futbol maçının insanları sokağa döktüğü akşam İstanbul'da yaşanan tantanayı heyecanla izleyen ve Türkiye'de kalmak isteyen Peri'ye böyle bir vaatte bulunmuştum. İlk fırsatta Türkiye'ye döneceğimizi söyleyerek onu yola çıkma-ya ikna etmiştim. Ayrıca Türkiye'den çok uzaklardayken bile kafamın Türkiye'ye takılı kaldığı da doğrudu. Bunlar doğrudu ama ama daha yeni keşfetmeye başladığım “bilgi çağı”ndan ayrılıp Türkiye'ye dönmek de istemiyordum henüz.

Bu kez o beni ikna etti ve Türkiye'ye doğru yola koyulduk. Ben acemi bir öğrenci gibi “bilgi çağı”nı keşfetmeye çalışırken ortadan kaybolan Peri'nin tüm vaktini Türkiye ile ilgili bilgisayar arşivini tarayarak geçirdiğini, dönüş yolculuğunda amansız bir soru yağmuruna tutulunca anladım. “Bilgi çağı”nın multi-media olanaklarını kullanarak gazete koleksiyonlarını tarayan, TV programlarından seçmeler izleyen Peri, kısa sürede Türkiye ile ilgili bir sürü şey öğrenmiş ve tabii kafası iyice karışmıştı.

Nasıl bir ülkeydi bu Türkiye?

Avrupa'ya mı aitti, yoksa bir Şark ülkesi miydi?

Zengin miydi, yoksul muydu?

Sanayi toplumu muydu, tarım toplumu mu?

Mutlu insanlar mı yaşıyordu burada, yoksa bir mutsuzlar ülkesi miydi Türkiye?

Bulutlarda gezen iyimserler mi çoğunlukta idi bu ülkede, müzmin karamsarlar mı?

Neden hep “batmaktan ve çıkmaktan” söz ediliyordu Türkiye’de?

Neden yıllardan beri “istikrar” özlemi dile getiriliyordu ama istikrar bir türlü sağlanamıyordu Türkiye’de?

Neden sürekli olarak “enflasyonla mücadele” nutukları atılıyordu ama enflasyon daha da yükseliyordu bu ülkede?

Futbol neden bu kadar önemliydi Türk insanı için?

Bunlar Türkiye’de bizim kendi aramızda konuşurken sık sık birbirimize sorup da doyurucu yanıtlar veremediğimiz sorular değil miydi? Ben nasıl yanıtlıyordum şimdi bu soruları?

Çelişkiler ülkesi

“Biz hem zenginiz hem yoksul, hem mutluyuz hem mutsuz, iyimserimiz de çok karamsarımız da”, desem, Peri’nin kafası biraz daha karışmayacak mıydı?

Türkiye’de pek çok davranışa aklın değil duygusal tepkilerin yön verdiğini, bilgiden çok palavranın geçer akçe olduğunu ve konuşulanların çoğunu ciddiye almamak gerektiğini söylesem, onu fazla koşullandırmış olmayacak mıydım?

Lafa futbolun neden önemli olduğunu anlatarak başlasam meramımı anlatmam biraz zor olmayacak mıydı?

Hayat gerçekten zordu bazı anlarda. “Bak”, dedim sonunda, “Türkiye’de her karşılaştığın kişi sana farklı bir Türkiye tablosu çizebilir. Üstelik Türkiye’de hemen herkes her şeyi çok iyi bildiğini sandığı için kendi çizdiği tablonun gerçeği aynen yansıttığını da iddia edebilir. Şimdi ben de sana kendi gördüğüm şekliyle Türkiye’yi anlatacağım. Senin de dikkatini çeken çelişkile-

ri kendime göre açıklamaya çalışacağım. Şu anda benimle birlikte olduğun için benim çizeceğim tabloyla yetinmek zorundasın. Ama unutma, ben bunun gerçeğin ta kendisi olduğunu söylemiyorum sana.”

Gözlerini bir an için kapatarak beni dinlemeye hazır olduğunu ifade etti. Türkiye bilmecesini çözmesine yardımcı olmak için ona bir şeyler anlatabilirdim artık.

Önce klasik bir başlangıç geldi aklıma.

Türkiye üç eski kıtanın birleştiği noktada, sayısız uygarlıklara beşiklik etmiş bir toprak parçası üzerinde bulunan bir Akdeniz ülkesiydi. Aynı zamanda büyük bir imparatorluğun mirasçısıydı ve bunun komplekslerini yaşıyordu. Tarım toplumundan sanayi toplumuna, köylülükten kentliliğe geçişi henüz tamamlayamamıştık. 2000’e 5 kala nüfusumuzun neredeyse yüzde 40’ı hâlâ kırsal kesimdeydi. Tofflerlerin kullandığı terminolojiyle, sanayileşmiş ülkeler “Üçüncü Dalga”nın sancılarını yaşarken biz daha “Birinci Dalga”dan “İkinci Dalga”ya geçişi tamamlama aşamasındaydık. Genç ve dinamik bir nüfusa sahiptik v.s....

Lafa bunları anlatarak başlayabilirdim ama öncelikle anlatmam gerekenler bunlar değildi her halde, Kafasına takılan sorulara cevap bulmasına yardımcı olmak için önce “Türkiye’nin yeni insanı”nı anlatmalıydım Peri’ye.

“Türkiye’nin yeni insanı”

“Türkiye’nin yeni insanı” başka bir gezegenden düşmemiştii Türkiye’ye. Benim kafamda yarattığım hayali bir tip de değildi. Turgut Özal’ın damgasını vurduğu 1980’lerde yaygınlaşan bu yeni insan tipinin örnekleriyle her gün yaşamın her alanında karşılaşılıyorduk. Çözümleri hep Devlet’ten bekleyen, kadercii insan tipinin etkisi azalırken geleceğini kendi çabasıyla biçim-

lendirme cesaretine sahip bu yeni insan tipinin etkisi hızla artıyordu Türkiye’de.

Pekiyi kimdi bu insanlar? Öncelikle hangi kesim temsil ediyordu bu yeni insan tipini?

Yeni insan tipini temsil eden kesim kendi içinde de çeşitlilik taşıyan milyonlarca kişiden oluşuyordu. Büyük bölümünü küçük ve orta boy işyeri sahiplerinin ve kendi başına çalışanların oluşturduğu bu kesimde yer alanlar iş başarıma ve yükselme tutkusuna kapılmıştı. Bu tutkuyla her koşul altında, her yolu kullanarak hedeflerine doğru koşuyorlardı.

Müthiş bir esnekliğe ve değişen koşullara uyum sağlama yeteneğine sahip olan bu girişimci kesim için ekonomik istikrarın olmadığı, koşulların sık sık değiştiği ortamda yaşamak, hatta yükselmek mümkündü. Kayıt dışı ekonominin yeşerdiği ortam onların hızlı yükselişine olanak sağlayan ortamdı. Hızla yükselme yollarının açık görünmesi bu girişimi kesimin hırsını ve heyecanını besliyordu. İşporta tezgahını açan her genç, birkaç yıl içinde “işadami” olarak anılmanın hayalini kurabiliyordu.

Kayıt dışı firmalarıyla Almanya’ya 40 milyon marklık ihracat yapan işadami bu yeni insan tipinin bir örneğiydi.

Amerika pazarına girip iş hacmini 100 milyon doların üzerine çıkaran işadamları bu kesimden yükselmişti.

Rusya’da mağaza açan, Orta Asya ülkelerinde fabrika kuran, Romanya’nın ekmeğini yapanların çoğu bu girişimcilerdi.

Laleli piyasasından milyar dolarla ifade edilen kayıt dışı ihracatı gerçekleştiren bunlardı.

İstanbul’un ve başka kentlerin dağını taşını kaçak inşaatlarla dolduranlar gene bunlardı.

Bu insanları sınır tanımaz hırslarıyla trafik kurallarını çiğnerken, kaba güç kullanarak sıramızı kapmaya çalışırken tanıyabilirdik.

Futbolda kazanılan bir başarıyı kutlamak için otomobilleri-

ne atlayıp sokaklara dökülenlerin ön saflarında onları görebildik.

Lokantaları, eğlence yerlerini, turistik tesisleri dolduranlar arasında onlara ve ailelerine sık sık rastlayabiliydik.

Onlarla ya da çocuklarıyla yeni teknolojilerin tanıtıldığı uluslararası fuarlarda, Toplam Kalite Yönetimi'nin tartışıldığı toplantılarda ya da bir sanat galerisinin açılışında da karşılaşabiliydik.

Türkiye'yi anlamak için

“Bu insanları tanımadan bugünkü Türkiye'yi anlayamazsın, kafana takılan sorulara kolay kolay yanıt bulamazsın”, dedim beni dinleyen Peri'ye. Bu olguyu, bu yeni insan tipini tüm boyutlarıyla, tüm çeşitliliğiyle ve davranış biçimleriyle kavramadan Türkiye'de olup biteni anlamak olanaksızdı bence.

Kayıt dışı ekonomideki patlamayı, krizlerin çabuk atlatılmasını, resmi verilere bile yansıyan yoksullaşmanın büyük sosyal patlamalara yol açmamasını bu insanları hesaba katmadan açıklayamazdık.

Umutsuz gibi görünen durumlarda bile Türkiye'de iyimserlik rüzgarları estirilmesini bu insanları tanımadan anlayamazdık. Başarısızlığı sevmiyor, yenilgiyi kolay kabul etmiyordu bu insanlar.

Bu girişimcilerin hepsi mi başarılıydı? İşlerinde başarısız olan, batan, iflas eden yok muydu?

Kuşkusuz vardı, hem de çok sayıda vardı. Ama bu eşyanın tabiatındandı. Batan da çıkan da olacaktı iş hayatında. Bunlar, girişimci kesimin umudunu kıracak, onu risk almaktan alıkoyacak şeyler değildi. Bu iniş çıkışlar onları yıldırmayacak, onlar, “biz bu maçı alırız”, demeye ve başarıyı kovalamaya devam edecekti. “İyimser Türkiye”yi yaratan ve yaşatanlar onlardı.

“Şimdi soracaksın belki”, dedim Peri’ye, “madem böyle insanlar yaygın Türkiye’de, o zaman karamsarlık havasını kim yaratıyor?, diye soracaksın.”

“Evet”, dedi, “tam da onu soracaktım, Türkiye’de senin anlattığın gibi dinamik ve yaygın bir girişimci kesim varsa bu kesim neden ülkeyi yeni ufuklara doğru sürükleyemiyor peşinden? Onların iyimserliğiyle hiç de bağdaşmayan karamsarlık havasını kim yaratıyor Türkiye’de?”

“Bir kere”, dedim, “kendi işini çevirmede hayli başarılı görünen yaygın girişimci kesim ülkeyi peşinden sürükleyebilecek bir birikime, örgütlenmeye ve etkiye sahip değil henüz. Düzenin tepe noktalarının, finans kesiminin ve medyanın kontrolü, yaygın girişimci kesimin dışında bir “dar çevre”nin elinde. Ayrıca geleceğe umutla bakamayan geniş bir kesim var Türkiye’de. Bu ortamda yaygın girişimci kesimin iyimserliği ülkenin havasını belirleyemiyor tek başına. Farklı konumlardaki pek çok insan çeşitli nedenlerle iyimser olamıyor. Onları ayrıca anlatacağım sana.”

KARAMSAR TÜRKİYE

Emekli memur Hilmi bey, gazetenin kuponlarını özenle kes-
ti ve, “al hanım şunları”, diyerek eşi Neriman hanıma uzattı.
Avrupa malı tabak takımını almak isteyen karısının ısrarına da-
yanamayıp kırk yıllık gazetesini değiştirmek zorunda kalmıştı.
Aslında tek bir gazetenin aylık tutarı bile bütçesini sarsıyordu
ama hiç gazete okumadan da olmazdı ki.

Gazetenin kupon karşılığı verdiği hediyelerin duyurusu bi-
rinci sayfanın üst bölümünü olduğu gibi kaplamıştı. Hilmi be-
yin yorgun gözleri hediye duyurularını aşır manşetteki yolsuz-
luk haberini bulduğunda içi öfkeyle doldu. İktidara yakın biri-
leri esaslı bir vurgun daha vurmuştu.

Onun hemen altındaki haber gene can sıkıcıydı. “Enflasyon
başkaldırdı”, başlığını belki de de yüzüncü kere okuyor ve her
zamanki gibi anlamsız buluyordu. “Ne zaman indirdi ki başı-
nı”, diye kendi kendine söylendi. Hilmi bey paranın para oldu-
ğu, memur maaşının geçinmeye pekala yettiği eski güzel günle-
ri unutmuş, çarşı pazarda fiyatlarla yaptığı boğuşmadan galip
çıkma umudunu çoktan yitirmişti.

Her Allahın günü okumaya alıştığı “Teröristlerle çatışma” ve
“trafik gene can aldı” türünden haberlerin altında yer alan bir
haber dikkatini çekti. İşçilerden sonra memurlar ve emekliler
de hak arama mücadelesini sürdürüyordu habere göre . Binlerce
kişinin katıldığı protesto yürüyüşü olaysız geçmişti. Memurun

sokaklara dökülmesine aklı ermiyordu Hilmi beyin.

Başlıklara göz gezdirmeye devam etti. Kendini bildi bileli partisi saydığı CHP’de gene kurultay ve başkanlık kavgası başlamıştı. Başbakan bir bürokratin daha başını yemişti. Milli Eğitim Bakanı, orta dereceli okullarda sınıf geçmeye gerek kalmadığını müjdeliyordu. Atatürk’ü ve laikliği savunduğu için dayak yiyen öğretmenle ilgili habere ise ancak küçük bir yer bulunabilmişti sayfanın dibinde.

“Ne hallere düştük yarabbim”, diye geçirdi içinden Hilmi bey. Emekli maaşı ve üç kuruşluk kira geliri fiyat artışlarına yetiemediği için geçim sıkıntısı her geçen gün artıyor, üstelik değer verdiği her şeyin değersizleştiğini fark ediyordu. “Terbiyesizlik” saydığı davranışlarla karşılaşmamak için sokağa çıkmaya çekiniyor, televizyonu açarken bile tedirgirlik duyuyordu. Yarı yüzyıl öncesinin asude İstanbul’unda saygı gören bir memur olarak yaşadığı hayatı özlüyor, zamanın her şeyi nasıl değiştirdiğine bir türlü akıl erdiremiyordu.

Peri, Hilmi beyin öyküsünü biraz merak biraz da hayretle dinliyor, “nereden çıktı bu öykü?”, dercesine bana bakıyordu. “Türkiye’nin yeni insanı”nı anlatırken, hikmeti kendinden menkul bir sosyolog edasıyla ahkam kestikten sonra şimdi de sanki öykücülüğe heves etmiş bir aceminin heyecanıyla Hilmi beyin acıklı öyküsünü anlatıyordum ona.

Hilmi bey hayali bir tipti. Türkiye’de yaşanan değişimin kurbanlarından biriydi o. Değişim sürecinin her aşamasında bir şeyleri yitirmiş, kendi ülkesinde, kendi kentinde, kendi mahallesinde kenara itilmiş bir yabancı gibi hissetmeye başlamıştı kendisini. Ona ve onun gibilere bu değişimin bir “gelişme” olduğunu anlatmak, “Türkiye’nin yeni insanı”ndan yansıyan çöküşü iyimserliği onlara aşlamak olanaksızdı. Hilmi bey gibiler haklı olarak karamsar olacaktı, değişim fikri onları ürkütecekti.

Hilmi bey örneği belki biraz abartılı bir örnekti ama namu-

suyla geçinmeye çalışan memur ve emeklilerle diğer ücretlilerin çoğunun durumunun iyiye gitmediği ortadaydı. Kronik yüksek enflasyonun asıl kurbanları onlardı. Ekonomik kriz dönemlerinin faturası da öncelikle onlara çıkıyordu. Hayat standartları ve sosyal statüleri zaman içinde geriliyordu. Bu insanları iyimserlerin safına katmak kolay değildi.

“Hakim sınıf” iyimser mi?

İlk bakışta belki biraz garip gelebilirdi ama etki ve zenginlik merdiveninin en üst basamaklarında bulunan ve sistemdeki “iktidar bloğu”nu oluşturan “dar çevre”nin içinde de karamsarlara rastlamak mümkündü. Devlet yönetiminde, finans kesiminde ve medyada büyük ağırlığı bulunan bu “dar çevre”, düzenin kontrol manivelalarını elinde tutmaya devam ettiği süreçte düzenin yozlaşmasına, kayıt dışı ekonominin ve kural dışı uygulamaların yaygınlaşmasına göz yumuyor, istikrarsızlıklara tahammül ediyordu ama gidişattan çok da memnun değildi.. Büyük sermayenin içinde yer aldığı bu “dar çevre”, yaygın bir yeni girişimci kesimin yükselişini ve İslami akımların gelişimini de kaygıyla izliyordu.

Bu “dar çevre” içinde olaylara ufuksuz bir pencereden, çok kısa vadeli çıkar hesaplarıyla bakan ve iyimser olanlar vardı kuşkusuz. Ancak bu “dar çevre” içinde yer alıp dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen ve orta vadeli bir perspektifle geleceğe bakabilenler pek de iyimser olamıyorlardı.

İyimser olamıyorlardı çünkü Türkiye’nin rakibi olabilecek diğer ülkelere göre giderek geri kalmakta olduğunu görüyorlardı. Yirmi yıl önce rakibimiz dahi olamayacak ülkeler bugün teknolojiye, sanayileşmede, gelir ve refah düzeylerini artırmada önümüze geçmekteydi. Bu koşullarda Türkiye’nin ve Türk firmalarının uluslararası rekabet şansı giderek gerileyebilirdi.

İyimser olamıyorlardı çünkü Türkiye'nin yeni bir atılım yapması için gerekli olan reformları gerçekleştirmekte yetersiz kaldığını, özellikle siyasi sistemin atılıma olanak vermeyen bir yapıya kilitlendiğini görüyorlardı. Örneğin idari reformun ve eğitim reformunun gerçekleşmemesi onları kaygılandırıyordu.

İyimser olamıyorlardı çünkü ekonomik ve politik istikrar olmadan Türkiye'yi yeni bir platforma sıçratacak yatırımların yapılamayacağını, bu yatırımlar için gerekli yabancı sermaye akışının sağlanamayacağını biliyorlardı. Türkiye bu açıdan da rakiplerinin gerisinde kalıyordu.

İyimser olamıyorlardı çünkü sistemdeki yozlaşmanın, kayıt dışı - kural dışı uygulamaların yaygınlaşmasının, kendilerine karşı haksız rekabet yaratmanın ötesinde, sistemi anarşiye sürükleyebileceğinden korkuyorlardı.

İyimser olamıyorlardı çünkü Türkiye'deki istikrarsızlığın giderek sosyal patlamalara yol açabileceğinden korkuyor ve oluşabilecek kargaşa ortamında düzenin kontrol noktalarının ellerinden kaçabileceği kaygısını taşıyorlardı.

İyimser olamıyorlardı çünkü Türkiye'de demokrasinin çerçevesinin genişlemesinin ve kimlik arayışlarının yaygınlaşmasının, pek çok alanda kendileri(yani "dar çevre") tarafından belirlenen ölçüleri ve çerçeveleri zorladığını hissediyorlardı.

İyimser olamıyorlardı çünkü kendilerine karşı tepkinin giderek yaygınlaştığını görüyorlardı.

Evet, Türkiye'de "hâkim sınıf" tanımına belki de en yakın konumda olan "dar çevre"nin en bilinçli kesimi tüm bu nedenlerle geleceğe çok da iyimser bakamıyordu. Büyük sermayenin seçkinlerini temsil eden TÜSİAD'ın yıllardan beri uyarı raporları yayınlaması ve yıldırımları üzerine çekme pahasına hükümetleri eleştirmesi bu tavrın bir göstergesiydi.

Ya entelektüeller?

Türkiye'nin entelektüelleri olarak kabul edebileceğimiz yazar - çizer takımı içinde iyimserler de vardı karamsarlar da.

Türkiye'de yaşanan her değişimi tüm sonuçlarını hesaba katmadan ve dünya ölçeğine vurmadan alkışlayan, biraz da duygusal bir yaklaşımla “biz bu maçı alırız” havasına girenler iyimserlerin başını çekiyor ve bunlar kendileri dışında herkesi “karamsar” sayıyorlardı.

Bunlar tarafından “karamsar” diye nitelendirilen aydınlar arasında, dünyadaki gelişmeleri yakından izleyen ve Türkiye'nin dünya klasmanında gerilediğini fark edenler de vardı. Bu aydınlar, “biz bu maçı alırız” inancının atılım yapmak için yeterli olmadığını, yükselen yeni girişimci kesimin ataklığının da kendi başına bu sıçramayı sağlayamayacağını görüyorlardı. Son 20 yılda büyük aşama yapan ülkelere baktıklarında Türkiye'nin nasıl onların gerisinde kaldığını anlayabiliyorlardı.

Aydınlar içinde gerçekten karamsar olan grubu, memur Hilmi bey gibi, yaşanan değişimi kavrayamayan, kendilerini yabancılaşmış hisseden ve eskinin özlemini çekenler oluşturuyordu. Bunlar kendi aralarında kenetlenirken giderek toplumdan soyutlanıyor ve topluma yön verme şansını yitiriyorlardı. Bunlara göre Türkiye'nin dışa açılması, dünyaya ayak uydurmaya çalışması, yeni bir girişimci grubunun ortaya çıkması ve kendi özelemlerini ortaya koyması hep olumsuz gelişmelerdi. Sovyetlerin çöküşü sonrasında dünya bir felakete sürükleniyor, Türkiye de buna ayak uydurmaya çalışıyordu.

Aslında Türkiye'de “karamsar” sayılmak için Hilmi beyin konumunda olmak ya da geçmişte kalan bir dönemin özlemiyle yanıp tutuşan ‘değişim düşmanları’ arasında yer almak gerekmiyordu. Örneğin, “biz bu maçı alırız” duygusallığına ya da palavracılığına kapılmadan, maçın kaybedilmesi olasılığını da he-

saba katan bir değerlendirme yaptığınız taktirde hemen “karamsar” damgasını yiyebilirdiniz Türkiye’de.

“Sen de bu damgayı yiyenlerden birisin galiba”, dedi Peri. Son cümleleri söyleyiş biçimim onun bu saptamayı yapmasına yetmişti ama merakını gidermeye yetmemiştir. Ne demek istediğimi daha iyi anlatmam gerekiyordu ona.

7 AKIL AÇIĞI

“Bu yolculuğun bir noktasında sana kendimi anlatmam gerekeceğini biliyordum”, dedim Peri’ye. ‘İyimser Türkiye’ ile ‘karamsar Türkiye’nin tablosunu çizdikten sonra bu iyimserlik - karamsarlık konusuna neden takıldığımı ona açıklamak zorunda olduğumu hissediyordum.

Bu benim kişisel bir takıntım mıydı?

Gerçekten “karamsar” mıydım ben? Her şey yolundayken karanlık tablolar mı çiziyordum? Yoksa yazdıklarımın yola çıkarak bana “karamsarsın” diyenlerde mi bir tuhaflık vardı?

Zaman zaman beni umutsuzluğa sürükleyen sorun neydi? Buna karşın umudumu nasıl koruyabiliyordum?

Bunları ona anlatmak zorundaydım. Bunları anlattığımda neden bu yolculuğa çıktığımı da daha iyi anlayabilecekti belki de.

“Seni dinliyorum”, dedi en ciddi haliyle, “her halde salt kendini anlatmak değil amacın.”

“Evet”, dedim, “sana bizim insanımızı tanımanı kolaylaştıracak iki öykü anlatacağım.”

Ona ilk önce bir “kıskançlık” öyküsü anlatacaktım.

Bir “kıskançlık” öyküsü

“Seninle ‘bilgi çağı’na uçmadan önce İstanbul’da yaşadığımız çılgınca kutlamayı hatırlıyor musun?”, diye sordum. Futbol

takımımızın Avrupalı rakibini yenmesi sonrasında yaşanan heyecan verici tantanayı tabii ki unutmamış, futbolun Türkler için ne kadar önemli olduğunu o gece anlamıştı.

Türkiye’de halkın futbola ilgisini ve başarı kazanma özlemini sömürerek popüler olmak oldukça kolaydı. Örneğin milli takımımızın ya da kulüp takımlarımızdan birinin Avrupalı bir rakiple karşılaşacağı gün, “biz bunları paralarız” diye bir yazı yazan bir gazetecinin popüleritesi derhal artardı. Ayrıntılı bir analiz yaparak maçın ortada olduğunu ya da kaybedilebileceğini belirten gazetecinin popüler olma şansı ise sıfırdı.

Maçın kazanılması halinde “biz bu maçı alırız”, diyenin popüleritesi daha da artardı. Maçın kaybedilmesi halinde ise maç öncesinde “biz bu maçı alırız”, diye tantana yapan palavracılar yeni bir pişkinlik örneği sergileyerek maç öncesinde yenilgi olasılığını hesaba katanları hedef gösterebilir, “bu şom ağızlı felaket telalları yüzünden yenildik”, diyebilirlerdi.

Benzer örnekler başka alanlarda da rastlanabilirdi. Örneğin ekonomimiz göz göre göre krize sürüklenirken bunu görerek uyarı görevi yapmaya çalışan yazarlarla “felaket tellalı”, diye dalga geçenler, kriz patlayınca, “bu kötümser yazarlar yüzünden krize girdik”, diyebilirler ve onlara inananlar çıkabilirdi.

Ben de “kötümser yazar” damgasını yemiş biri olarak buna fena halde öfkeleniyor ve kolayca popüler olan palavracıların yaptığını beceremediğim için onları kıskanıyordum.

Bu son cümlenin ne kadar ciddiye alınması gerektiğini tam anlayamamıştı Peri. “Gerçekten kıskanıyor musun onları?”, diye sordu.

Güldüm. Benim gibi “ciddi” bir iş yaptığını sananların, “gayri ciddi” saydıkları işleri yaparak, insanları “havaya sokarak” popüler olan kişileri kıskanmaları biraz komik kaçardı her halde. Hemen her ülkede en popüler kişiler, geniş kitlenin duygularına doğrudan hitap edebilenler arasından çıkardı. Bu

bize özgü bir şey değildi.

Bize özgü olan şey, Türkiye’de akıllı, bilgiyi ve ciddi düşünceyi temsil etmesi gereken kesimin de büyük ölçüde duygu sim-sarlarına ve palavracılara itibar eder hale gelmesiydi. Spordan ekonomiye kadar hemen her alanda köşe başlarını bunlar tutuyordu. Akla, bilgiye, analitik düşünceye yaşama alanı kalmıyordu bu ortamda. Hemen herkes her konuya futbol taraftarı gibi yaklaşıyor, her hangi bir konuyu nedenleri ve olası sonuçlarıyla analiz etmeye kimse yanaşmak istemiyordu. Benim takıldığım nokta buydu.

“Ne demek istediğimi daha iyi anlamam için sana bir de ‘akıl açığı’ öyküsü anlatacağım”, dedim Peri’ye.

“Akıl açığı” öyküsü

Mehmet bey ünlü bir uluslararası şirkette müdür seviyesine yükselmeyi başarmış bir yöneticiydi. Yabancı okullarda okumuş, Türkiye’nin seçkinleri arasında yerini almıştı. Kendisiyle 1993 yılının sonlarına doğru, Türkiye ekonomisinin değerlendirildiği bir toplantıda karşılaştık.

O günlerde ekonomimizin birçok kesiminde estirilen bayram havası, yaklaşmakta olan krizi perdeliyordu. Çoğu kimse piyasalardaki canlılığa, borsadaki yükselişe, beklentilerdeki iyimserliğe bakarak ekonomide işlerin iyi gittiğine inanmak istiyor, hükümetin sürekli olarak işlerin yolunda olduğunu söylemesi de bu eğilimi besliyordu.

Bu ortamda ortaya çıkıp da, “ekonomide işler aslında iyiye gitmiyor, bir krize doğru sürükleniyoruz”, demek pişmiş aşı su katmak gibi bir şey oluyordu. Ancak krizin kapıda olduğu da artık o kadar belliydi ki bunun farkında olan birisinin bunu söylememesi de düpedüz ayıp olurdu. Ben de böyle düşünerek, piyasalardaki canlılığın sağlıklı bir gidişin belirtisi olmadığını,

bir krizin yaklaşmakta olduğunu anlatmaya çalıştım, yaptığım konuşmada..

Konuşmamdan sonra yanıma gelen Mehmet Bey, “Neden böyle karamsarsınız Osman Bey?”, diye sordu, “ekonominin hızlı büyümesi, piyasaların canlı olması, Avrupa durgunluk için-deyken bizim böyle patlama yapmamız fena bir şey mi yani?”

Mehmet Bey maçın kazanılacağına koşullandırılmış futbol seyircisi gibi yaklaşıyordu olaya ve “biz bu maçı alırız” havasına girmedğim için beni sorguluyordu. Biraz kafasını kullansa, basit bir analiz yapıp ekonomideki canlılığın sağlıklı bir şey olup olmadığını arařtırса ve tabloya bütünüyle bakmaya zahmet etse kuşkusuz benim gördüğümü o da görebilir ve neden kaygılı olduğumu kolaylıkla anlayabilirdi. Ama o bunu yapmıyor, kafasını kullanacağına duygularına teslim olarak krize yelken aanlar arasında yerini alıyordu.

Bu toplantıdan iki ay sonra kriz patladığında şaşıranlar arasında her halde Mehmet Bey de vardı. Piyasalardaki canlılık yerini bir paniğe bırakmış, ekonomi büyük bir hızla daralmaya başlamış, enflasyon  haneli rakamlara sıçramıştı. Benim aylar öncesinden olabileceğini ngrdğm şeyler fazlasıyla olmuş, ancak Mehmet beyin olayı kavraması için krizi bilfiil yaşaması gerekmişti.

Mehmet Bey olayı kavramakta çok geç kalmıştı çünkü olaya bilgi birikimiyle ve aklıyla değil futbol seyircisi dürtüleriyle yaklaşmış, toplumumuzda hayli yaygın olan davranış biçiminin dışına çıkamamıştı.

Aklımızı kullanarak ayrıntılı analiz yapmasını sevmiyorduk çoğumuz, sabrımız yetmiyordu buna. Analiz yapmasını sevmediğimiz için hazır reçetelere bayılıyorduk. Fikirleri değil inançları ve duyguları ne çıkardığımız için hemen hiçbir konuyu doğru dürüst tartışamıyorduk. Gerekli soruları sormuyor, bu yüzden olayların nedenlerine inemiyor ve olaylara yn veremi-

yorduk. Aklımızı değil duygularımızı öne çıkardığımız için iyimserlik rüzgârlarına kolaylıkla kapılıveriyorduk.

Mehmet bey gibi kafasını kullanacak şekilde yetiştirilmiş insanların bile bu davranış biçiminin dışına çıkamaması bence Türkiye'nin bir numaralı sorunu. "Akıl açığı" sorunu kamu açısından da önemliydi, enerji açısından da, Kürt sorunundan da. "Akıl açığı" sorunu bunların hepsinden önemliydi çünkü "akıl açığı" sorununu çözmeden diğer sorunları doğru analiz edip çözmemiz mümkün değildi.

"Akıl açığı" Engeli

"Akıl açığı" yalnızca Mehmet Bey gibi gözü kara iyimserleri etkileyen bir illet değildi. Değişimi bir felaket gibi gören gerçek karamsarlar da, gene duygusal bir yaklaşımla, idealize ettikleri bir geçmişe dönmenin özlemiyle yaşıyor, bunun mümkün olup olmadığını aklın süzgecinden geçirmeye pek gerek görmeden değişime karşı durmaya çalışıyorlardı.

"Akıl açığı" sorununu çözmeden eskimiş düşünce kalıplarını kırarak yeni ufuklara açılmak, değişen koşulları hesaba katan yeni çözümler üretmek de kolay olmayacaktı. Düşünce tembeliği, aslında hiçbir sorunu çözemeyecek olan eski reçetelerin yeniden ısıtılıp önümüze konmasına yol açıyordu.

"Bilgi çağı"na açılan bir dünyada Türkiye gibi "akıl açığı" sorunuyla karşı karşıya bulunan bir ülkenin uluslararası alanda başarılı olması, dünya liginde iddia taşıması mümkün değildi. Bu nedenle Türkiye'nin geleceğine bakarken çok umutlu olamıyordum ama umutsuz da değildim, çünkü atılım yapmamızı engelleyen düşünce ve davranış biçimlerini kıracak insanların da bulunduğu inanıyordum Türkiye'de. Bu inançla, onlarla buluşmak üzere çıkmıştım bu yolculuğa. Biz Türkiye'nin dünya liginde oynamasını hedefleyen insanlar olarak "akıl açığı" so-

rununu görmezden gelmemeli, tersine önemsemeli ve tartışmalıydık.

Peri, sorgulayıcı bakışlarla dinliyordu son söylediklerimi. Deminden beri anlattıklarımın sonra Türkiye’de duygularının tutsağı olmadan aklını kullanabilen insanlar da bulunduğu onu inandırmam her halde pek kolay olmayacaktı.

Ben bunları düşünürken o farklı bir noktadan girdi lafa: “Sen ‘akıl açığı’ diye nitelediğin sorunu fazla büyüttüğün için aslında biraz karamsar bakmıyor musun Türkiye’nin geleceğine? Türkiye aslında büyüyen, gelişen, önü açık olan bir ülke değil mi? Sen özlediğin gelişme tarzına uymadığı için bu gelişmeyi küçümsüyorsun galiba.”

“Seninle yolculuk çok güzel”, diyebildim. Sorularını nasıl yanıtlayacağımı düşünmeye başlamıştım bile. “Benim karamsar ya da iyimser olmamın aslında hiçbir önemi yok; önemli olan Türkiye’nin önündeki sorunların ve fırsatların doğru ortaya konması, sağlıklı değerlendirilmesi. Bu gözle yeniden bakacağım Türkiye’ye”, diye söze başlayacak ve devam edecektim...

“BİZ YAPTIK OLDU” (MU?)

Aslında karamsar olmadığımı Peri'ye anlatmak için bir hayli dil dökmüş ama galiba pek başarılı olamamıştım. Bu ülkeye içerden ve dışardan bakan birçokları gibi o da Türkiye'nin kendine özgü bir şekilde geliştiğini görüyor, “Aslında Türkiye gelişen ve ilerleyen bir ülke değil mi?”, diye soruyordu.

Evet, Türkiye'nin yerinde saymadığını, inişli çıkışlı da olsa bir gelişme kaydettiğini kabul etmek zorundaydık. Türkiye bugün 1980 öncesinde bulunduğu noktadan hayli farklı bir noktadaydı. 1980'lerde piyasa ekonomisini yerleştirme ve dışa açılma yönünde atılan adımlar Türkiye'yi dünyaya yaklaştırmış, Türkiye'de girişimciliğin serpilmesine yol açmıştı.

Bu olayın hangi ortamda gerçekleştiğini iyi saptamak lazımdı.

Kayıt dışı ekonominin serpilmesine olarak veren başıboşluğun, adeta kurumsallaşan istikrarsızlığın ve hatta yüksek enflasyonun, yeni girişimcilerin yükselmesini kolaylaştırdığı ve Türkiye'nin dinamizmine katkıda bulunduğu düşünülebilirdi.

Duygusallığın ağır bastığı, anlık tepkilerin belirlediği davranış biçimi de galiba toplumumuzdaki dinamizmi besleyen faktörlerden biriydi. Türkiye'nin yükselen girişimcisi, bazı kararları yeterince hesap - kitap yapmadan verdiği, duygusal ve sezgisel dürtülerle risk aldığı, maceraya atıldığı için belki daha başarılı olmuştu.

Ciddi sakıncalarını görmekle birlikte bunun bir gelişme tar-

zı olduğunu kabul etmemiz gerekiyordu. Bize ters gelen bir biçimde de olsa geliyordu Türkiye. O zaman ne yapmalıydık?

“Eh ne yapalım, bize ters gelse de işte böyle geliyor Türkiye”, deyip bir kenara mı çekilmeliydik?

Yoksa kendine özgü bir gelişme çizgisi içinde gelişen Türkiye’nin batmayacağını ama sorunlarının giderek ağırlaşacağını ve dünya liginde iddialı olma şansını kaybedeceğini, “bilgi çağı”nı yakalamakta geri kalacağını, bunu henüz göremeyenlere göstermeye mi çalışmalıydık?

Son söylediklerim, aydınlarımız hakkında bir hayli şey okumuş olan Peri’yi hiç şaşırtmamıştı. “Çoğu Türk aydını gibi doğru yolu bulduğunu sanıp bilmeyenlere gösterme tutkusu sende de var galiba”, dedi.

Haksız değildi. Aklın ve bilginin hızla öne çıktığı bir dünyada akla ve bilgiye hiç önem vermeyen bir ülkenin geri kalması bana o kadar kaçınılmaz bir şey gibi görünüyordu ki bunu göremeyenlere göstermeyi üstüme vazife sayıyordum.

Gelişiyoruz ama

Evet Türkiye geliyordu ama bu istikrarsız ve dengesiz bir gelişmeydi. Bu süreçte sorunlar büyüyor ve çeşitleniyor, sorun çözme kapasitesi ise yetersiz kalıyordu. Bu tür bir gelişmenin sürekliliği konusunda iyimser olmak kolay değildi.

Türkiye ekonomisindeki gelişimde, devletin zaafiyetinden ve düzenin boşluklarından yararlanan bir kesimin önemli rol oynadığı görülüyordu. Kayıt dışı ekonomiyi büyüten bu kesim rekabet gücünü de bu ortamda geliştiriyordu. Ne var ki uluslararası normlara uymadan dünya pazarında rekabeti sürdürmek giderek zorlaşıyordu. Avrupa ile gümrük birliği sürecinde “biz yaptık oldu” diyerek kayıt dışı, kural dışı uygulamaları sürdürmek kolay olmayacaktı.

Evet Türkiye ekonomisi gelişiyordu ama bu gelişme 1980 sonrasında atılım yapan ve başarılı bir gelişme grafiği çizen ülkelerin performansı ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin aslında çok da başarılı olmadığı ortaya çıkıyordu.

Bu yolculukta kimseyi rakamlara boğmak istemiyordum ama Türkiye'nin 1980 sonrasında ortaya koyduğu ekonomik performansı değerlendirmek için bazı karşılaştırmalı rakamlara bakmak zorundaydık. Dünya Bankası'nın verilerini disketten bilgisayar ekranına yansıtarak yanibaşımda duran Peri'ye göstermeye başladım. Türkiye'nin 1980 sonrasındaki performansını "yeni sanayileşen ülkeler" grubunda adı en çok anılan dokuz ülkenin performansı ile karşılaştırdığımızda bakalım ne görecektik.

Kişi başına GSMH sıralaması

İlk olarak ekonomik gelişmenin ve refah artışının standart göstergesi olan Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla(GSMH/ kişi) verilerine baktık. 1980 - 93 döneminde en yüksek oranda reel artış gerçekteşiren ülkeler Güney Kore ve Çin'di ve sıralama şöyleydi:

* Güney Kore	% 8.2
* Çin	% 8.2
* Tayland	% 6.4
* Endonezya	% 4.2
* şili	% 3.6
* Malezya	% 3.5
* TÜRKİYE	% 2.4
* Brezilya	% 0.3
* Meksika	% 0.5
* Arjantin	% 0.5

Bu veriler Türkiye'nin 1980-93 dönemindeki Kişi Başına GSMH performansının çok parlak olmadığını, Türkiye'nin durumu "idare ettiğini" gösteriyordu. Bu seriye 1994 verileri eklendiğinde Türkiye'nin durumu daha da kötü görünecekti kuşkusuz.

Enflasyon sıralaması

İkinci olarak 1980-1993 dönemindeki yıllık enflasyon ortalamalarına baktığımızda en başarılıdan en başarısızla doğru şöyle sıralanıyordu ülkeler:

* Malezya	% 2.2
* Tayland	% 4.3
* G. Kore	% 6.3
* Çin	% 7.0
* Endonezya	% 8.5
* Şili	% 20.1
* TÜRKİYE	% 53.5
* Meksika	% 57.9
* Arjantin	% 374.3
* Brezilya	% 423.4

Bu veriler milli gelirini, refah düzeyini hızlı artırabilen ülkelerin aynı zamanda tek haneli enflasyonla yaşamayı öğrenmiş ülkeler olduğunu gösteriyordu. Çok yüksek enflasyonla yaşayan ülkelerin büyüme performansları da kötüydü. Türkiye gene "durumu idare edebilen ülke" konumunda; yüksek enflasyona karşın büyümesi durmayan tek ülke görünümündeydi ama 1994 yılında bu görünümün nasıl bozulduğunu da biliyorduk.

Yatırım ve tasarruflar

Üçüncü olarak söz konusu ülkelerin 1980 - 93 döneminde yurtiçi sabit sermaye yatırımlarını ne kadar artırdıklarına baktık. GSMH büyüme hızı yüksek ve enflasyonu düşük olan ülkeler aynı zamanda yatırım performansında öne çıkan ülkelerdi. Yatırımlardaki yıllık ortalama reel artışlara göre şöyle sıralanıyordu ülkeler :

* G. Kore	% 11.8
* Tayland	% 11.4
* Çin	% 11.1
* Şili	% 9.6
* Endonezya	% 7.1
* Malezya	% 6.3
* TÜRKİYE	% 5.9
* Meksika	% 0.1
* Brezilya	% 0.3
* Arjantin	% 1.3

Görüldüğü gibi Türkiye bir kez daha “durumu idare eden ülke” konumundaydı ve yatırımlarda gerçekleştirebildiği artış oranı atılım yapan ülkelerin yarısı düzeyindeydi.

Ekrana yansıyan veriler yüksek oranda yatırım yapan ülkelerin yurt içi tasarruf oranları yüksek olan ülkeler olduğunu gösteriyordu. Örneğin 1993 yılında yurtiçi tasarrufların GSMH’ya oranına göre şöyle sıralanıyordu listemizdeki ülkeler:

* Çin	% 40.2
* Malezya	% 38.1
* Tayland	% 35.9

* G. Kore	% 34.7
* Endonezya	% 30.5
* Şili	% 26.5
* TÜRKİYE	% 22.2
* Brezilya	% 21.4
* Arjantin	% 16.5
* Meksika	% 15.9
* Filipinler	% 15.6

Bu veriler Türkiye'nin yatırımlara kaynak yaratan iç tasarruflar açısından da atılım yapan ülkelerin çok gerisinde kaldığını ortaya koyuyordu. İç tasarruf oranları düşük olan ülkelerin dış kaynağa bağımlı hale gelerek sık sık "sıcak para krizi" yaşayan ülkeler olduğu da bu arada gözden kaçmıyordu.

İhracat ve Teknolojik Atılım

1980'lerin özellikle ilk yarısında bir ihracat atılımı yapan Türkiye bu sayede ihracat gelirlerinin artışı sıralamasında biraz daha iyi bir yer alabiliyordu. 1980-93 döneminde ihracat gelirlerindeki yıllık ortalama artışlara göre şöyle sıralanıyordu listemizdeki ülkeler:

* Tayland	% 15.5
* Malezya	% 12.6
* G. Kore	% 12.3
* Çin	% 11.5
* TÜRKİYE	% 9.1
* Endonezya	% 6.7
* Şili	% 6.6

* Meksika	% 5.4
* Brezilya	% 5.2
* Filipinler	% 3.4
* Arjantin	% 3.2

Türkiye ihracat gelirlerini artırmada oldukça başarılı görünüyordu ama bu artışın yapısına bakıldığında bu başarıya gölge düşüyordu. İhracat atılımında öne çıkan diğer ülkeler ihracatlarındaki teknoloji yoğun ürünlerin payını artırırken Türkiye'nin bu alanda çok geri kaldığı görülmüyordu. Teknoloji yoğun makine ve ulaşım araçlarının ihracattaki payı 1993 yılında G. Kore'de % 43'ü, Malezya'da % 41'i, Meksika'da % 31'i, Tayland'da % 28'i, Brezilya'da % 21'i, Filipinler'de % 19'u bulurken Türkiye'de bu oran % 8'de kalıyordu. Buna karşılık tekstil ve giyimle ilgili ürünlerin ihracattaki payı G. Kore'de % 41'den % 19'a, Meksika'da % 11'den % 3'e düşerken Türkiye'de % 35'ten % 40'a yükseliyordu. Yeni sanayileşen ülkeler giderek daha bilgi yoğun-teknoloji yoğun ürünlerin üretim ve ihracatına yönelirken Türkiye'nin daha geriden gelen ülkelerin yoğun rekabetine açık alanlarda yoğunlaşması, ihracat artışındaki başarısının kalıcılığı konusunda iyimser olmayı güçleştiriyordu

Maç lafla kazanılmıyor

Sevgili Peri, seni ve bizimle bu yolculuğa çıkanları bu rakamlarla sıktımsa bağışlayın beni ama bu rakamlar iki şeyi o kadar açık ortaya koyuyordu ki onları size göstermeden edemedim.

Birincisi bu veriler Türkiye'nin kendi çapında bir sıçrama yaptığı 1980 sonrasında bile, aynı dönemde büyük atılım yapan Asya ülkelerinin çok gerisinde kaldığını gösteriyordu. Karşılaştırmada 1980-93 verileri yerine sözgelimi 1988-94 verilerini

kullansaydık Türkiye'nin sıralamada daha da gerilere düşeceğini görecektik. Biz 1960'lardan beri, üyesi olduğumuz OECD'nin zengin-sanayileşmiş üyeleriyle aynı ligde oynama hevesindeydik ama bu gidişle, bizden çok sonra kalkınma yarışına katılan bazı ülkeler bizden önce dünya ligine tırmanacaktı.

İkincisi bu veriler ekonomide başarının mucizelere değil bilinçli çabaya ve özveriye dayandığını gösteriyordu. Gelişme ve refah artışı "inşallah ve maaşallah"la değil istikrarlı bir ortamda yükselen tasarrufla, yatırımla, bilgi ve teknolojiyle gerçekleşiyordu.

İstatistikler yüksek tasarruf yapabilen ve bunu yatırıma dönüştürebilen ülkelerin sonuçta gelir ve refah düzeyini en hızlı artıran ülkeler olduğunu ortaya koyuyordu. Buna karşılık tüketim düzeylerini hızlı yükseltme hevesine kapılan, ürettiğinden fazlasını tüketen, popülist yönetimler altında gününü gün etmeye bakan ülkelerin kalkınma yarışında geri kaldıkları görülüyordu. Türkiye gibi ülkelerde zaman zaman iç tüketimle pompalanan yüksek büyüme hızları yakalanıyordu ama bu kalıcı olamıyor, patlama yıllarını kriz yılları izliyordu.

Popülizmin kalesi sayılabilecek olan Latin Amerika ülkeleri bile sonunda bunun çıkar yol olmadığını kavramışlardı. Onlar, gelişme yollarını tıkayan eski alışkanlıklarından ve popülizm çıkmazından kurtulmaya çalışırken bizim hâlâ "canım biz enflasyonla da kalkınıyoruz, kayıt dışı ekonomi bizi kurtarır", diye kendi kendimizi avutmamız, dünya liginde oynama şansımızı artırmıyor, azaltıyordu.

2000'li yıllara gidilirken, makroekonomik istikrarın yanısıra, bilim ve teknolojinin ve iyi yetişmiş nitelikli insanın önemi çok daha büyük ölçüde belirleyici olacaktı. Bilgili insana gereken önemi vermeyen, "insan varlığı"nı geliştiremeyen ülkelerin hızlı kalkınma ve dünyada iddialı olma şansları da olmayacaktı.

Bu gerçekleri görmenin ve söylemenin karamsarlıkla bir il-

gisi yoktu. Tam tersine Türkiye'nin geleceğine iyimser bakabilmek için gerçekleri olduğu gibi görmek ve yolumuzu açacak çözümleri aramak zorundaydık. Türkiye'nin dünya liginde iddialı olmasını gerçekten isteyenlerin görevi iyimserlik şarkıları söylemek ve gerçeklerden kaçmak olmamalıydı. Güçlü ve zayıf yanlarımızı açıkça ortaya koyarak dünya liginde nasıl başarılı olabileceğimizi tartışmalı, Türkiye'yi "bilgi çağı"na nasıl taşıyacağımızı düşünmeliydik.

Biz "maçı kazanmak", dünya liginde oynamak, 2000'li yılların dünyasına iddialı ülke olarak girmek istiyorduk ama bu isteklerimizin nasıl gerçekleşeceğini düşünüyor muyduk acaba?

Peri, bunun kendisine sorulmuş bir soru olmadığını biliyordu ama ben onun Türkiye ile ilgili olarak anlattıklarını dinlemekten bıkip bıkmadığını bilmiyordum. Sessizliği onun soruları bozdu: "Türkiye bir futbol takımı mı? Neden hep maç kazanmaktan, dünya liginde oynamaktan falan söz ediyorsun, Türkiye'yi anlatırken?"

Evet, neydi bu futbol takıntısı? Türkiye'nin geleceğini ve hedeflerini tartışırken neden futbolla ilgili bir terminoloji kullanıyordum? Bende mi hayatı bir futbol maçı gibi görmeye başlamıştım?

"Biraz düşünmem lazım", dedim, "sana cevap verebilmek için biraz düşünmem lazım."

DÜNYA LİGİNDE OYNAMAK İÇİN

Peri'nin soruları kafama çakılıp kalmıştı: Türkiye'yi anlatırken neden hep futbolla ilgili deyimler kullanıyordum? Neden maç kazanmak zorunda olan bir futbol takımı gibi söz ediyordum Türkiye'den? "Dünya ligi"nde oynamak çok mu önemliydi Türkiye için? Türkiye'yi anlatırken sık futbol deyimlerini kullanmam benim de bir futbol hastası olduğumu mu gösteriyordu?

Hayır, ben bir futbol hastası değildim ama Türkiye'de azımsanmayacak sayıda futbol hastası olduğunu biliyordum. Futbola ilgi çok yaygındı ve hemen her çevrede rastlanan futbol tartışmaları geniş katılımlı bir iletişim ortamı yaratıyordu. Futbol dışındaki ciddi konulara ilgi çekmek, insanları bu konularda düşünmeye zorlamak ise hayli zordu. Bu durumda acaba hakettiği ilgiyi görmeyen futbol dışındaki konulara dikkat çekmek için, bu konuları anlatırken de futbol deyimleri kullanılamaz mıydı?

Bence kullanılabilirdi. Ayrıca, Türkiye'nin havasını yansıtmaya açısından da yararlı olabilirdi futbol deyimleri. Örneğin, "biz bu maçı alırız" sloganı, "iyimser Türkiye'nin iş başarma hevesini, kendini kanıtlama çabasını, uluslararası alanda başarı kazanma tutkusunu güzel özetleyen bir deyimdi. "Dünya liginde oynama" iddiası gene bu tutkunun bir ifadesiydi.

"Sana Türkiye'yi anlatırken de, farkına varmadan bu deyimleri kullandım, sen de haklı olarak beni futbol hastası sandın",

dedim Peri'ye. Ben bir futbol hastası değildim ama futbolun Türkiye için taşıdığı önemi gözardı edemiyordum.

Futbolun önemi

Bir kere toplumsal yaşantımızın çok önemli bir parçasıydı futbol. Toplumun büyük bir kesimi yılın on ayı futboldan söz ediyor, en coşkulu sevinçleri, en büyük sokak gösterilerini çoğu kez futbol maçları sonrasında yaşıyorduk.

Futbol, insanımızın ufkunu genişletme açısından da önemli bir rol oynuyordu. Dünyanın dört bir yanındaki futbol maçlarını televizyondan izliyor, futbolu tartışırken sık sık dünyadan örnekler veriyorduk. Futbolda dünyayı yakından izliyorduk çünkü dünya takımlarıyla boy ölçüşmek, Avrupa'ya ve dünyaya kafa tutmak istiyorduk.

Futbol takımlarımızın uluslararası karşılaşmalarda başarılı olması için her türlü özveriyi göze alıyorduk. Kulüplerimiz, dünya çapında üne sahip antrenörleri büyük paralar vererek transfer ediyor, “yabancı” kompleksine kapılmadan onları bağrımıza basıyorduk. Futbolda öne çıkmış ülkelerin, takımların başarı reçetelerini inceliyor, çalışma yöntemlerini benimsiyorduk.

Futbolda başarıyı geçmişte değil gelecekte ve dünya sahalarında arayan takımlarımız zaman zaman küçümsenmeyecek başarılarla imza atıyorlardı. Futbolda, dünya standardında başarıyı yakalamanın yolunu bulmuş gibiydik.

Futbolun işte böylesine kendine özgü bir konumu vardı Türkiye'de. “Sana Türkiye'yi anlatmaya çalışırken neden sık sık futbol deyimleri kullandığımı bilmem anlatabildim mi?”, diye sordum Peri'ye.

“Evet, anlıyorum”, dedi ve ekledi: “Senin anlattıklarına bakılırsa, siz futbola getirdiğiniz anlayışı diğer alanlara yayabilerseniz belki o alanlarda da başarıyı yakalayabileceksiniz; sen biraz

da bunu vurgulamak için futbol örneğini kullanıyorsun galiba.”

Can alıcı noktayı yakalamış, benim ona anlatmaya çalıştığım şeyi o bana söylemişti. “Benim derdim de bu zaten”, dedim, “ben de sana bunu anlatmaya çalışıyordum.”

Bizim insanımız, özellikle de “iyimser Türkiye”yi oluşturan insanımız, yalnızca futbolda değil, her alanda uluslararası başarıya susamıştı. Her alanda iddialı olmak, dünya liginin birinci kümesinde oynamak istiyorduk ama futbolda yaptığımız zihinsel sıçramayı diğer alanlarda yapamıyorduk.

Başarı peşindeyiz ama

2000’li yıllarda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktan söz ediyorduk ama 21. yüzyılda gerçekten iddialı olabilmek için neler yapmamız gerektiğini çok az düşünüyorduk. Ayak uydurmaya çalıştığımız dünyada olup bitenle yeterince ilgilenmiyor, kendi içimizdeki kısır çekişmelerle vakit yitiriyorduk. 21. yüzyılın akıl ve bilgi çağı olacağını unutuyor, çoğu kez aklımızı değil duygularımızı öne çıkarıyorduk.

Geleceği nasıl yaratacağımızı düşüneceğimize vaktimizin ve enerjimizin çoğunu geçmişini yeniden yaratma özlemiyle israf ediyorduk.

“Heves ve iddia bir ülkenin yükselmesi için yeterli olsaydı her halde dünya sıralamasında daha iyi bir yerde olurduk”, diye söylendim. Yükselmeye, ilerlemeye, dünya ile yarışmaya hevesli insanlarla dolu bir ülkenin böylesine vakit yitirmesi beni çıldırtıyordu.

Bu kısır döngüyü neden kıramıyorduk? “Dünyanın ilk on ülkesi arasına gireceğiz” diye böbürlenirken Dünya Bankası’nın fert başına zenginlik sıralamasında neden 96. sırada yer alıyorduk? Dünya Ekonomik Forumu’nun rekabet gücü sıralamasında neden 40. sıraya gerilemiş, rakibimiz olan bütün ülkelerin

gerisine düşmüştük? Son yıllarda büyük aşama yapan ve bizi geride bırakan ülkeler bunu nasıl başarmıştı?

Bu soruları yanıtlayabilmek için önce başımızı kaldırıp dünyaya bakmamız, “başarı öyküleri”nin ardındaki gerçekleri görmemiz gerekiyordu. Gerekiyordu ama bu zahmete katlanacak kaç kişi çıkardı aramızdan? Başarının şansa ve arzuya bağlı olduğunu, Türkiye’nin ciddi bir çaba ve özveri göstermeden, kestirme yoldan “köşeyi dönebileceğini” ve dünya liginde iddialı olabileceğini düşünenlere ise adımbaşı rastlayabilirdik. Türkiye’nin dünyada iddialı bir ülke olmasını isteyenlerin çoğu da ne yazık ki bu düşüncedeydi.

Kalkınma yarışında öne çıkan ülkelerin nasıl bu noktaya geldiklerini, Türkiye’nin dünya liginde başarılı olmak için neler yapması gerektiğini bu insanlara anlatmak kolay değildi. Sanatta, sporda, ekonomide, akla gelebilecek her alanda başarının, hele dünya çapında kalıcı başarının ardında mutlaka sistematik ve bilinçli çalışma, sabır ve özveri bulunduğu bu insanlara nasıl anlatılabilirdi?

Türkiye’nin kendine özgü koşullarından yararlanarak kendi çaplarında başarıya ulaşmış insanlara, dünya çapında ve ülke bazında kalıcı başarının farklı koşulları olduğu nasıl anlatılabilirdi? Kısa yoldan “köşe dönme”ye alışmış insanlara biraz masal gibi gelmez miydi anlatılanlar? “Git işine yahu, biz iş başarmanın yolunu zaten bulmuşuz”, demezler miydi?

İddialı olmanın sıkıntısı

Peri’nin varlığını adeta unutmuş, çaresizliğin sıkıntısıyla başbaşa kalmıştım. Bir yandan Türkiye’deki atılım potansiyelini hissetmek, diğer yandan bu potansiyelin tam olarak kullanılmasını önleyen anlayışın sayısız örnekleriyle karşılaşmak beni fena halde bunaltıyordu. Başarının koşullarından habersiz görünen-

lerin, “biz bu maçı alırız” diye ortalıkta dolaşmaları ve iyimserlik pazarlamaları da sıkıntımı bir kat daha artırıyordu.

“Bu belki de senin problemin”, dedi Peri, “senin duyduğun sıkıntıyı Türkiye’de kaç kişi paylaşıyor acaba?”

Sorduğu soruyla, Türk aydınının ezeli derdini bir kez daha hatırlatmıştı bana. Kendini “halkı aydınlatmak”la görevli sayan; “halk”ı, bulduğunu sandığı “doğru yol”a sevk etme tutkusuyla yanıp tutuşan ve sonunda “anlaşılmadığı için” bunalıma giren Türk aydınının sıkıntısını mı yaşıyordum ben?

Türkiye’nin dünyanın iddialı ülkelerinden biri haline gelmesi için insanlarımızın nasıl davranması gerektiğine kafa yoracağıma gününü gün etmeye çalışan, duygusal tepkilerle davranan, “biz bu maçı alırız”, diye bağırarak çoğunluğa katılabilseydim fazla sıkıntı çekmezdim her halde ama bunu bir türlü başaramıyordum.

“Dünya liginde iddialı ülke olma fikrine takılıp kalmasan belki farklı bakabileceksin Türkiye’ye, bunu yapamadığın için sıkıntı çekiyorsun”, diyerek düşüncemi böldü Peri.

Olaya farklı bir açıdan bakılamaz mıydı gerçekten? Biz rahatına hayli düşkün, sistematik çalışmayı pek sevmeyen, duygusal davranmaya ve günlük yaşamaya alışmış insanlar olarak, “ille de dünya liginde oynayacağız”, diye tutturup kendimizi zora sokmaya mecbur muyduk? Dünya liginde oynamaya kalkışmanın zorluklarını ve risklerini göze alacağımıza bu hevesten vazgeçsek ve kendi aramızda “mahalle maçları” yaparak yolumuza devam etsek bizim için daha iyi olmaz mıydı?

Yabana atılacak sorular değildi bunlar. 1980’lerde esen dışa açılma ve dünyayla bütünleşme rüzgârına karşı “cereyanlar” 1990’larda güç kazanıyor, Türkiye’nin dışa kapanarak ve “kendine dönerek” esenliğe çıkabileceğini savunanların sesleri yükseliyordu. Peri’ye Türkiye’yi anlatırken bu olgudan söz etmemek olmazdı.

NERDE O MAHALLE MAÇLARI

Yetmişinci yaşını kutlayan ünlü yazar öfkeli bir tonda konuşuyordu: “Küreselleşme denen şey, emperyalist sistemin bizim gibi ülkelere yeni bir dayatmasıdır. Biz küreselleşmeye uyum sağlamaya çalışacağımıza, kendimizi yabancılara beğendirmek için değişmeye uğraşacağımıza tam tersini yapmalı, dışardan empoze edilen değişime karşı çıkarak ‘sistem’e cephe almalıyız. Gazi başarıya böyle ulaşmadı mı? Biz ‘sistem’e cephe alarak, düveli muazzamaya kafa tutarak kazanmadık mı İstiklal Harbi’ni?”

Gazi’yi hiç sevmeyen ve Türkiye’nin son 70 yılını “ihanet dönemi” olarak niteleyen ünlü hocaya göre de, “Hristiyan Batı’nın yeni bir oyunu”ydu küreselleşme denen şey. Biz ancak bu gibi “cereyanlar”dan uzak durarak, “emperyalist Batı” ile aramıza mesafe koyarak ve kendi “iktisadi nizamımızı” kurarak selamete çıkabilirdik, ona göre.

Yıllar yılı devletçiliği savunmuş olan Mülkiyeli profesör de küreselleşme sözcüğünü hiç sevmiyordu. Ona göre Türkiye’nin dünya liginde oynamaya kalkışması sakıncalıydı. Dünya liginde oyunun kurallarını yıllardır bu ligde oynayan güçlü ülkeler belirliyordu. Acımasız bir rekabetin hüküm sürdüğü dünya pazarında varlık göstermeye çalışan bizim gibi ülkeler ve bu ülkelerin firmaları, karşılarında uluslararası tekelleri, dev kumpanyaları ve onları destekleyen hükümetleri buluyordu. Finans ve ticaret dünyasının denetimi bu “büyük oyuncular”ın elindey-

di. Bizim gibi yeni ve deneyimsiz oyuncular için bu oyunda kaybetmek ve “ütülmek”, kazanmaktan çok daha kolaydı.

“Küreselleşme”, “dünyayla bütünleşme” ve “değişim” gibi sözcüklere tepki duyanlar arasında bazı sanayicilerimiz, işadamlarımız da vardı. “Her gün yeni bir icat çıkartıyorlar kardeşim”, diyordu bunlardan biri, “yok kalite belgesiymiş, yok tüketici hakkıymış, yok çevreyi korumakmış, işin tadı kaçtı vallahi; kendi memleketimde bildiğim gibi imalat yapamayacak mıyım ben?” İthalat kapılarının açılması, Avrupa ile gümrük birliğinin gündeme gelmesi ve dış rekabetin artması da iyice huylandırıyordu böylelerini.

Dünyaya açılmanın bedeli

Peri’ye “küreselleşmeye karşı Türkiye’den insan manzaraları”nı çizerken bir yandan da dünya liginde oynamanın neleri gerektirdiğini bir kez daha düşünüyordum. Dünya liginde başarı kazanmak için bilgiye ve nitelikli insana, sistematik ve özverili çalışmaya gerek vardı; dünyayı yakından izlemek, yenilikleri rakiplerden önce yakalamak şarttı. “Takım”da bir-iki oyuncunun iyi oynaması, bir - iki sektörün ya da birkaç firmanın rekabet gücü kazanması, bir iki “maç”ın kazanılması yeterli değildi dünya liginde tutunmak için.

Bunları düşünürken Peri’nin daha önce söylediği söz geldi aklıma. “Dünya liginde iddialı ülke olma fikrine takılıp kalmasan belki farklı bakabilirsin Türkiye’ye”, derken yeni bir pencere açmıştı sanki bana. Acaba biz, “2000’li yıllarda iddialı ülke olacağız”, diye yırtınacağımıza bu iddialardan vazgeçip günümüzü gün edemez miydik? Kendimizi kalkınma yarışında öne çıkan ülkelerle karşılaştırıp, “geri kalıyoruz”, diye dertleneceğimize, “canım düşe kalka geliyoruz işte”, deyip rahatımıza bakamaz mıydık? Yabancılarla boy ölçüşeceğiz diye bunca sıkıntı-

ya katlanacağımıza, “boşver dünya ligini, mahalle maçları neyimize yetmiyor”, diyemez miydik?

Böyle bir noktaya bir gelebilseydik bayağı rahatlayacaktık belki de. Bir kere kendimizden güçlü rakiplerle boy ölçüşme stresinden kurtulacaktık. Dünyada olup bitene aldırmadan kendi bildiğimizi okuyabilecektik. Ne Avrupa burnunu sokabilecekti bizim işlerimize ne de IMF. Kendi âdetlerimize göre yaşayacak, kendi “mahalle” mizin takımını destekleyecektik.

Küreselleşme ve değişim gibi kavramlara bir türlü alışamayan aydınlarımız derin bir oh çekecek, dış rekabete bir türlü ısınamayan sanayicimiz rahat edecekti. Çözümler hep geçmişte aranacağı için zaten geçmişte yaşayan yazar-çizerler çok revaçta olacaktı. Onlardan eski mahalle maçlarının öykülerini dinleyerek yeni “mahalle” maçlarına hazırlanacaktık. Dünyada yaşamakta olan muazzam değişimi izlemek için çaba harcayanlara ise hiç gerek kalmayacaktı bu ortamda.

Bunları düşünürken üzerime bir ağırlık çöktüğünü hissediyor, buna rağmen gözlerimi açık tutmaya çalışıyordum.....

“Mahalle” maçı kabusu

Mahallemizin bütün sokakları bayraklarla donatılmıştı. Mahalle delikanlıları mahallemizin renklerini taşıyan bayraklarla gövde gösterisi yapıyor ve mahalle halkından alkış topluyordu. Mahalle maçlarının önem kazanması onların da önemini artırmış; gücüne, kuvvetine dayanarak sivrilen ve maçlarda amigoluk yapan gençler, tabii futbolcularla birlikte, “mahalle” halkının gözdesi haline gelmişti.

Yalnızca futbolcular ve amigolar değil, mahallenin güngörmüş münevverleri de muzaffer kumandan edasıyla dolaşıyordu sokaklarda. Mahalleli kendi futbolcusuna, kendi delikanlısına, kendi aydınına sahip çıkıyor, “biz bu maçı alırsız”, diyerek mahalleliyi

havaya sokan amigo yazarlar el üstünde tutuluyordu.

Mahalle maçlarında futbol tekniği, taktiği falan önemli olmadığı için yabancı antrenörler ülkelerine postalanmış, onlara özenen ve modern yöntemlerle çalışmak isteyen Türk hocalar da iş bulamaz olmuşlardı. Takımı mahallenin ileri gelenleri yapıyor, inancı ve gücü-kuvveti yerinde olan gençler takıma giriyordu. Bu iman ve hırsla, futbolu çok iyi bilmeyen gençler bile başarılı olabiliyordu.

Rakip mahallelerin futbolcularına ve taraftarlarına ise pek de iyi gözle bakılmıyordu. Sünni mahallelerle Alevi mahalleler, sağcı mahallelerle solcu mahalleler, Türk mahalleleriyle Kürt mahalleleri arasındaki gerginlik artmıştı. Maç günlerinde mahalleler arasındaki gerginlik daha da artıyor, gençler maça sopalar ve taşlarla gidiyordu. Karşı kaldırımında akşamki maçın hazırlığını yapan gençleri görür gibiydim.

Mahalle maçları nedeniyle komşu mahalledekilerle kanlı bıçaklı hale gelen insanlar bu “bölünme”nin “dış güçler”in eseri olduğuna inandırılmışlardı. Yabancıların kötü emellerinden korunmak için onları aramıza sokmamalı, dışa tam olarak kapamalıydık. Bu temayı işleyen “milliyetçi” yazarlar ve politikacılar prim yapıyordu. İşte şu karşıdan gelen kalabalığı yabancı düşmanlığını körükleyen hamasi konuşmasıyla coşturan kırk yıllık politikacı bunlardan biriydi. Giderek çirkinleşen yüzüyle bir kez daha “umut adam” haline gelmenin mutluluğunu yaşıyordu.

Kalabalık yaklaştıkça ellerinde taşıdıkları pankartlar daha net görülebiliyordu. Bunların çoğunda yabancıları ve rakip mahallelerin insanlarını lanetleyen sloganlar göze çarpıyordu. Birden bir dalgalanma oldu ve kalabalığın içinden fırlayan bir örnek giymiş gençler ellerindeki çuvalları yere boşaltmaya başladılar. Çuvalardan dökülen şeylerin ne olduğunu fark ettikçe dehşetim artıyordu. Yıllardan beri okumakta olduğum İngilizce dergiler ve kitaplar, diğer yabancı yayınlarla birlikte yerlere dökülüyor, paralanıyor, ayaklar altına alınıyordu. İyice kontrolden çıkan kalabalık bir kez

daha dalgalandı ve “yakalım,yakalım” naraları atılırken alevler yükselmeye başladı. Kitap ve dergi yığınlarından yükselen alevlerin yüzümü yalamaya başladığını hissediyordum. Yabancı yayınları izlediğim için ben de mi yanacaktım acaba? Sıcaklık artıyor, dayanılmaz bir hal alıyordu.....

Ter içinde uyandım. Gene bir kâbus görmüştüm. Türkiye'nin “mahalle maçları”na mahkum edildiği bir ortamı düşünürken kendimden geçmiş ve dehşet verici bir kâbusun içine sürüklenmişim.

Peri'yi kaybetme kâbusu

O anda Peri'nin ortadan kaybolduğunu fark ettim. Bu noktaya onun bir sözünden yola çıkarak gelmiş, kendi içine kapanan ve dünya liginde oynama iddiasından vazgeçen bir Türkiye'yi onun verdiği ilhamla düşünmeye başlamıştım. Bu kâbuslu rüyayı onun yüzünden görmüştüm. Ama şimdi o yok olmuştu ve benim için yeni bir kâbus başlamıştı. “Bilgi çağı”na doğru yolculuğa onsuz nasıl devam edebilirdim?

Evet, onu aramak ve bulmak zorundaydım ama bunu nasıl yapacaktım? Onu İstanbul'un görkemli kargaşası içinde mi arayacaktım? İçinde yaşadığımız mekânlarda, sokaklarda, parklarda bulabilir miydim Peri'yi? Yoksa başka bir dünyada, sanal gerçeklik dünyasında mı aramalıydım onu?

Peri'yi kaybetmenin paniğini yaşarken ilk aklımdan geçenler bunlardı. Sonra düşünmeye başladım. Neden gitmişti acaba? Sıkılmış mıydım onu? Fazla mı gelmişti anlattıklarım? İçine kapanan Türkiye'yi düşünürken gördüğüm kâbusu o da görmüş, sanki yanağımlı yalayan alevleri o da hissetmiş miydi? Böyle bir kâbustan çıkıp “bilgi çağı”na ulaşmanın olanaksız olduğunu düşünmüş ve bu düşüncesini bana açmadan sessizce ortadan kaybolmayı mı yeğlemişti?

Çaresizlik içinde onun ilk belirlediği günü ve anı hatırlamaya çalıştım. İlk kez bir akşamüstü, Mahler dinleyerek Toffler okuduğum bir anda belirmemiş miydi Peri? O anı yeniden yaşamaya çalışsam ona kavuşabilir miydim acaba?

Hemen kahvemi yaptım, o akşamüstü dinlemekte olduğum Mahler senfonisini diskçalara koydum ve Tofflerlerin “Yeni Bir Uygarlık Yaratmak” kitabını elime aldım.

PERİ “MÜTHİŞ ÜLKE”DE

Alvin ve Heidy Toffler’in, Yeni Bir Uygarlık Yaratmak adlı kitabını açtım, önsözü yeniden okumaya başladım. Amerika’da aile sisteminin, sağlık sisteminin, kentsel yönetim sistemlerinin, değerler sisteminin ve hepsinin üstünde siyasal sistemin krizde olduğunu belirten Toffler, birçok krizin üstüste gelmesinin nedenini sorguluyor, “Amerika çöküşün eşğinde mi? Tarihin sonuna mı geldik?”, diye soruyorlardı.

Verdikleri cevap, “hayır”dı. Toffler, tarihin değil tarih öncesi-
sinin sonuna gelindiğini belirterek tarihin asıl şimdi başladığını ima ediyor, halen yaşanmakta olan krizleri, yepyeni bir çağa geçişin gündeme getirdiği büyük değişime bağlıyorlandı. Bu denli büyük değişimlerin yaşandığı dönemlerde toplumların bunalım geçirmesi doğaldı.

Türkiye’ye de bu gözle bakabilir miydik acaba? Kriz üstüne kriz yaşarken bunun tamamen bize özgü bir şey olmadığını, büyük değişim süreçlerinde krizlerle karşılaşmanın doğal olduğunu düşünerek, “biz adam olmayız”, kompleksine kapılmaktan kurtulabilir miydik?

Evet böyle düşünebilirdik. Karşılaştığımız krizlerin çoğu, yaşamakta olduğumuz değişim sürecinin bir yansımasıydı. İletişim olanaklarının ve televizyon izleyiciliğinin hızla arttığı, büyük bir hareketlilik içindeki insanların beklentilerinin çeşitlendiği, kimlik arayışlarının öne çıktığı bir ortamda çelişkilerin ve

tatminsizliklerin krizlere yol açması doğaldı.

Değişim süreciyle krizler arasındaki ilişkinin ikinci boyutunu ise Türkiye'nin dünyadaki değişim dalgasını yakalamasını isteyen değişim taraftarlarıyla onlara karşı çıkan statükocuların mücadelesi oluşturunuyordu. Türkiye'nin dünya liginde iddialı olmasını isteyenlerle, "mahalle maçı neyimize yetmiyor", diye düşünenler arasındaki bu mücadelede çoğu kez aklın değil duyguların öne çıkması ise krizlerin aşılmasını ve çözümlerin bulunmasını zorlaştırıyordu.

Bu nokta fevkalade önemliydi. Çoğu kez aklın yolunu seçemediğimiz için değişimi yönetemiyor, değişimin krizlere yol açmasını önleyemiyorduk. Bu yüzden değişimin yaratacağı fırsatları kullanmakta gecikiyor, "bilgi çağı"na giden yolda yaya kalıyorduk.

Peri'nin peşinde

Dalmış, bunları düşünürken bir an için Peri'nin kaybolduğunu unutmuştum. Oysa onun izini bulmak için bu koltuğa oturmuş, bu kitabı elime almış, birden belirivereceğini düşünerek ona neler anlatacağımı kurmaya başlamıştım. Ama o hâlâ meydanlarda yoktu. Bıraktığı boşluğu giderek daha çok hissediyor, izini bulmak için ne yapacağımı kestiremiyordum.

Çaresizlik içinde kıvranırken onun bir "bilgi çağı" perisi olduğunu hatırladım. Onu belki de "bilgi çağı"nın yöntemleriyle aramalıydim. "Sanal gerçeklik" ortamına geçerek ona varmaya çalışmalıydim...

Ansızın İstanbul'un sokaklarındaydım. Kırk yıllık İstanbulluları bile kolaylıkla şaşırtabilen bu benzersiz şehrin sokaklarında adeta uçarcasına dolaşıyor, muhteşem bir kargaşanın içinde Peri'yi arıyordum. Eski İstanbul'un harap ve esrarlı binalarında kapalı kapılar çıkıyordu karşıma. Sırrını bilmediğim sihirli bir

dokunuşla açabiliyordum bu kapıları ve o kapıların ardında, tütsü kokuları arasında bu şehrin bin yıllık insanlarıyla karşılaşırıyordum. Bir dokunuşla onlara kendi hikâyelerini anlattırabilir, tarihi yeniden yaşayabilirdim ama ben Peri'yi arıyordum. Onun nerede olduğunu ise kimse bilmiyordu.

İstanbul'un siluetini çizen kubbelerin altında, güngörmüş apartmanların odalarında, kırmızı perdeli pavyonlarda, barlarda, kafelerde, publarda, yıldızlı ve yıldızsız otellerde, çeşit çeşit lokantalarda, hamburgercilerde, pizzacılar ve mantıcılarda, alışveriş merkezlerinde ve şehrin içine kadar giren konfeksiyon atelyelerinde, gecekondularda ve âdet yerini bulsun diye girdiğim hastanelerde ve karakollarda sanki milyonlarca farklı yüz bana milyonlarca hikâye anlatmış ama Peri'den söz eden çıkmamıştı.

Peki ama neden İstanbul'da arıyordum onu? Zaman ve mekân kavramlarını değıştiren sanal gerçeklik ortamında, sınırsız bir evrende dolaşma olanağına sahip bir periye neden İstanbul'da, İstanbul'un tarihi ve insanları arasında arıyordum?

Sanal gerçeklik ortamında İstanbul'u dolaşmanın büyüüne mi kaptırmıştım kendimi? Peri'nin bu büyüülü şehirde dolaştığını düşünmek, onu bu şehirde aramak anlatması güç bir duygu mu yaratmıştı bende? Yoksa romancılığa özendiğim için mi böyle dolaşmıştım İstanbul'u?

Yoksa ben, sayısız uygarlıkların damgasını taşıyan bu şehirdeki, bu ülkedeki binlerce çelişkiyi açıklayacak, bu çelişkiler içinde yaşamın nasıl sürdüğünü bana gösterecek bir ipucunun mu peşindeydim? Patlamaya hazır birikimleriyle bu şehri, bu ülkeyi bir anda savaş meydanına çevirebilecek olan insanları bu tehlikeli sınırda durduran sırrı mı arıyordum? "Tutmayın beni", diyerek dünyaya ve geleceğe kanat açan iyimserlerle, geçmişe takılıp kalmış iflah olmaz karamsarları bir arada barındıran esrarlı formülü mü keşfetmeye çalışırıyordum?

Yoksa, ilk bakışta bir kaos çağrışımı yapan bu manzaranın ardında karmaşık bir düzen mi vardı? Bu şehirde, bu ülkede adeta kaosun eşliğinde yaşayabilmemizin sırrı bu karmaşık düzende mi gizliydi?

Şaşırtıcı bir gezi

Bu düşüncelere dalıp gitmişken birden sıçradım. Peri'nin dokunuşunu hissetmiştim sanki. Evet, yanılmamıştım, onun dokunuşuydu bu. Kaybolduğu gibi ansızın belirivermiş ve benim şaşkın bakışlarıma aldırmadan serüvenini anlatmaya başlamıştı.

“Seninle bu noktada buluşacağımızı biliyordum”, diye başladı söze. Ben, sanal gerçeklik âleminin bir yabancıları olarak İstanbul'da onu ararken o çok daha başdöndürücü bir hızla Türkiye'yi dolaşmış, bu çelişkiler ülkesini keşfetmeye çalışmıştı.

Ülkenin dört bir yanında umutlu ve hırslı insanlar görmüştü. İş başarmak, para kazanmak, dünyadaki rakipleriyle boy ölçüşmek isteyen dinamik girişimcilerle tanışmıştı. Bursa'da, Denizli'de, Çorum'da, Kahramanmaraş'ta ve daha bir sürü yerde dünya pazarlarına mal yetiştiremeyen tesisleri gezmişti. Daha yeniyi, daha iyiyi, daha güzeli keşfetmek hevesiyle gecesini gündüzüne katan gençlere rastlamıştı.

Köylülerin, kasabalıların, kentlilerin arasında dolaşmıştı. Terk edilmiş köyleri, korku ve yoksulluk içinde sindirilmiş insanları, dağlarda savaşılan gençleri de görmüştü. Terörü, baskıyı, gaddarlığı, çaresizliği tanımıştı. Tutunacak dal ararken İslamcı ve milliyetçi hareketlere kapılan ateşli gençleri dinlemiş, yıllardır ülkeyi yönetenlere karşı biriken tepkiyi hatta kini biraz da dehşetle fark etmişti.

Türkiye'yi dolaşırken Peri'nin en fazla dikkatini çeken şeylerden biri de kuraltanımsızlığın boyutları olmuştu. Trafikte, iş

hayatında, devlet dairelerinde ve hemen her yerde, herkesin sanki kendi bildiğini okuduğunu, her işin hiçbir genel kurala uymayan, kendine özgü yöntemlerle hallolduğunu görmüştü. Kayıt dışı, kural dışı sektörün esnekliği ve dinamizmi kadar yaygınlığı ve boyutları da şaşırtmıştı onu. Kaçak olduğu söylenen yapıların oluşturduğu uçsuz bucaksız mahalleleri, dağı taşı kaplayan beton yığınlarını hayretle izlemişti.

Bütün bu kuraltanımsızlıklara, arsızlıklara, açgözlülüklere, haksızlıklara, hukuksuzluklara tepki duyanlarla da karşılaşmıştı Peri. “Devletin devlet, kanunun kanun olduğu”, “işlerin çığırından çıkmadığı”, kentlerin köyleşmediği, ölçülerin kaçmadığı günleri özlemle anan ve değişime derin kuşkuyla bakan karamsar insanları da görmüştü.

“Müthiş ülke”

“Müthiş bir ülkede yaşıyorsun”, dedi Peri. Bu çelişkiler yumağının ansızın patlayıverecek tehlikeli bir bileşim oluşturduğunu o da fark etmişti. Ama sanki kendine özgü bir düzen vardı bu görüntünün ardında. Her an bozulabilecek gibi görünen, bu karmaşık düzen içinde hayat sürüyor, gelişme durmuyordu. Bunun nereye kadar süreceğini ise kimse bilmiyordu.

İşte tam bu noktada Peri ile bir kez daha aynı düşünce frekansında buluşmuştuk. Türkiye her köşesi farklı özellikler gösteren, çelişkilerle dolu, kendine özgü karmaşık bir düzenin geçerli olduğu bir ülkeydi.

Türkiye’nin kabına sığmayan dinamizmiyle bir sıçrama yapma ve dünya liginde oynama potansiyeline sahip olduğunu bizim de görüyorduk. Bunu başarması için Türkiye’nin kendi içindeki değişim sürecini hızlandırarak sürdürmesinin ve dünyadaki değişime ayak uydurmasının zorunlu olduğunu düşünüyorduk.

Ancak bir şeyi daha görüyorduk. Türkiye’deki karmaşık düzenin ve bu düzen içindeki nazik dengelerin bu değişim sürecinden nasıl etkileneceğini kestirmek olanaksız gibiydi. Değişimi hızlandırma girişimi bu nazik dengeleri bozabilir ve ülkeyi kaostun eşiğinden kaostun içine sürükleyebilirdi.

Ürkütücü bir olasılıktı bu. Paylaştığımız düşünceler sonunda bu ürkütücü olasılığa getirmişti bizi. Pekiyi şimdi ne yapacaktık? “Bilgi çağı”na ulaşmaktan vazgeçip değişimden korkanlara mı katılacaktık? Yoksa her şeye karşın değişimi mi savunacaktık?

Aynı anda gülmeye başladık. Kafamızda değişim senaryoları üretip sonra bunun olası sonuçları üzerine ahkam kesmeye başlamıştık. Değişimi hızlandırmak ya da durdurmak sanki bizim elimizdeymiş gibi ciddi ciddi tartışırken hayli komik duruma düştüğümüzü fark etmiştik.

“Evet”, dedi Peri, “bazen ciddiyet de komik olabiliyor ama bir soruyu sormadan edemeyeceğim: Türkiye’de değişim taraftarları mı daha etkili yoksa değişimden korkanlar mı?

DEĞİŞİM KORKUSU

Peri rüyalar âlemine dalıp gitmişti ama sorduğu soru kafama çakılıp kalmıştı: Türkiye’de değişim taraftarları mı daha etkiliydi, yoksa değişimden korkanlar mı?

Çok önemli bir soruydu bu. Değişimin kaderi belki de bu sorunun cevabına bağlıydı.

“Türkiye’nin yeni insanı” diye tanımladığım tipin “değişim”den yana olduğunu anlatmıştım Peri’ye ama olay tabii ki bu kadar basit değildi. “Değişim” denince neydi anlaşılan? Kim ne tür bir değişime karşıydı ya da taraftardı?

Aslında “değişim” denince herkes farklı bir şey düşünebilir, farklı bir özlemi dile getirebilirdi.

Örneğin ekonomik özgürlüklerin kısıtlandığı, bürokratik kontrolların artırıldığı, kayıt dışı ekonominin zaptı rapta alındığı, tüm temel fiyatların devletçe belirlendiği bir düzene geri dönüşü “değişim” sayarak alkışlayanlar bulunabilirdi.

Benim “yeni Türk insanı” diye tanımladığım tip ise bu tür bir değişime karşı çıkar, tam tersine bürokratik engellerin tamamen kaldırılmasını ve devletin ekonomiye müdahalesinin en aza indirilmesini gündeme getiren bir “değişim”i desteklerdi.

Türkiye’nin kurtuluşunu “İslama dönüş”te arayanlar için özlenen “büyük değişim”, Şeriat düzeninin kurulması olabilirdi.

Bu ortamda, olası bir değişimin kendi lehlerine olacağını düşünenlerin değişimden yana, kendi aleyhlerine olacağını dü-

şüenlerin değışime karşı tavır alması; değışimden yana olan herkesin de kendi konumuna göre farklı bir değışim özlemi duyması doğaldı.

Böylesine karmaşık bir süreçte değışimin nasıl sonuçlanacağını önceden kestirmek ise her halde hiç kimse için kolay değildi. Karmaşık yapıdaki bir toplumda taşlar bir kez yerinden oynadığında hangi taşın nereye oturacağı belli olmazdı. Bu nedenle değışim dönemlerinde umutlar ve beklentilerle birlikte korkular ve kaygılar da artabiliirdi.

Toplumsal yapının bütünüyle sarsıldığı değışim dönemlerinde parçalanma, bölünme, kaosa sürüklenme korkusu yaygınlaşabiliirdi. Düzenin bütünüyle çökeceğini düşünebiliirdi insanlar.

Değerler sisteminin değışmesi bir güvensizlik ve kaybolmuşluk hissi yaratabiliirdi kimilerinde.

Yerini, işini, konumunu, ününü kaybetme korkusu sarabiliirdi insanları. Geçilme korkusu, çağdışı kalma korkusu, marjinalleşme korkusu öne çıkabiliirdi.

Yeni tehditlerin, yeni rakiplerin, yeni düşmanların korkusu sinebiliirdi insanların içine.

Aslında biz yıllardan beri çeşitli korkularla bir arada yaşamaya biraz da alışmıştık galiba. Hemen her dönemde birileri korku salmıştı içimize. Bunları hatırlamaya çalışarak bizim nelerden korktuğumuzu anlatabiliirdim Peri'ye.

Bizim korkularımız

Son 60-70 yılda nelerden korkmuştuk biz? Bizi korkutanlar kimlerdi?

Peri'ye neler anlatacağımı düşünürken geçmişten günümüze uzanan korkular ve nefretler bir film şeridi gibi gözlerimin önünden geçmeye başladı.

İçimize korku salanların başında “yabancılar” geliyordu. Bun-

lar çeşitli kisveler altında karşımıza çıkıyordu. Yıllar içinde Hristiyan misyonerler,”emperyalist” ajanlar, CIA ve KGB’nin adamları, yabancı şirket temsilcileri, IMF uzmanları korkutmuştu bizi.

Korku ve nefret uyandıranların bir bölümü ise kendi içimizdekilerdi. Yabancıların “yerli işbirlikçileri”, halkımızı dilim dilim bölmeye çalışan “bölücüler”, “ayaktakımı”nı ayaklandırmaya çalışan “komünistler”, laik düzeni yıkmaya çalışan “şariatçılar”, kimlik arayışı içine giren Kürtler ve Aleviler zaman zaman korku salmıştı içimize.

Peri’nin dokunuşuyla irkildim. Yıllardan beri birçoğumuza kâbus gördüren korkuları hatırlarken dalıp gitmiştim. Şimdi bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de yeni bir binyıla yaklaşmanın yarattığı “millenium” korkusu, “Amerika’nın yeniden keşfi” korkusu, bilgisayar korkusu, “siberuzay” korkusu çıkmıştı başımıza. Bildiğimiz, inandığımız, alıştığımız her şeyin birden değişmesi söz konusuydu. “Değişim” korkusu belki de bütün diğer korkuların önüne geçecekti.

Değişim korkusuyla yaşayanların kendilerine göre haklı gerekçeleri vardı herhalde ama bu korkunun değişimi önleyemediği ortadaydı. Son yarım yüzyılda, hatta son onbeş yılda Türkiye’de yaşananlar bunun kanıtıydı. Değişime karşı durmaya çalışanların ahları ve vahları Türkiye’de pek çok şeyin değişmesini önleyememişti.

Günümüzün Türkiyesinde değişimden korkanların değişimi önlemeleri de kolay olmayacaktı. Değişimi anlayıp ona yön vermeye çalışacaklarına değişime karşı körü körüne direnenlerin çabası değişimi önleyemeyecekti ama değişimin maliyetini yükseltecek ve değişimin yaratacağı fırsatlardan yararlanmamızı geciktirecekti.

“Sen Türkiye’de değişimden yana güçlerin eninde sonunda ağır basacağını ve belirleyici olacağını düşünüyorsun galiba”, dedi Peri.

“Türkiye’yi gezerken sen de görmüş olmalısın”, dedim, “Türkiye’nin dört bir yanında, çok farklı konumlardaki insanların dinamizmini ve değişim özlemini, yenilikleri benimsemiye heyecanını sen de görmüş olmalısın.”

Kabına sığamayan bu insanlar kendi statülerini, işlerini, yaşam tarzlarını değiştirmeye ve geliştirmeye çalışırken aslında Türkiye’yi de değiştiriyorlardı. Yeni bir statü, yeni bir kimlik arayışı içindeki bu insanlar yalnızca iş hayatında değil her alanda mevcut yapıları ve hiyerarşileri değiştirmeye talip oluyorlardı.

“Evet, bunları gördüm ama değişime şiddetle karşı olan insanlar da gördüm”, dedi Peri ve sordu: “ayrıca herkes kendi özlediği tür bir ‘değişim’i gerçekleştirmeye kalkışırsa bunun sonucu daha önce düşündüğümüz gibi kaos olmaz mı?”

Dönüp dolaşp bu ürkütücü soruya geliyor, değişimin gereğini ve risklerini bir arada düşünüyorduk.

Değişimin zorlukları

Türkiye’nin “bilgi çağı”na geçebilmesi değişim korkusunu aşarak dünyadaki değişime ayak uydurmasına, bu yönde bir değişim geçirmesine bağlıydı. Bu yönde bir değişimi gerçekleştirmek ise hiç de kolay değildi.

Kolay değildi çünkü Türkiye kendine özgü, karmaşık bir değişim sürecini zaten yaşamaktaydı. Bu süreç içinde bir yandan değişimin yarattığı korkular öne çıkarken diğer yandan her kesim değişimi kendi çıkarları ve öylemleri doğrultusunda yönlendirmek istiyordu.

Kolay değildi çünkü Türkiye’deki değişimin dünyadaki değişime uyum sağlamayı kolaylaştıracak yönde olacağını kimse garanti edemezdi. “Değişim”i dünyadaki değişime ayak uydurmanın gereği olarak görenler vardı Türkiye’de ama “değişim”i dünyadan koparak geçmişe dönmenin aracı olarak özleyenler de vardı.

Kolay değildi çünkü Türkiye’de değışimin gereği ve yönü konusunda yaygın bir görüş birliği, bir konsensüs oluşmamıştı. Bu koşullar altında değışimi yönetmek ve belli bir hedefe yöneltmek zorlaşıyordu.

Kolay değildi çünkü Türkiye’de “aklın üstünlüğü” sağlanamamıştı ve orta-uzun vadeli hedeflerin önemi pek kavranmamıştı. Türkiye’nin dünyada iddialı bir ülke olmasını isteyenler arasında bile, bu hedefe varmak için nasıl bir değışimin yaşanması gerektiğini ayrıntılı olarak düşünmüş olanlar pek fazla değildi her halde. Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğine taraftar olanların bu olayı kucaklayış biçimi, en ciddi olaylara nasıl duygusal yaklaşıldığının çarpıcı bir örneğiydi.

“Lütfen dur bir dakika”, dedi Peri, “bir cümleye daha ‘kolay değil’ diye başlarsan Türkiye’nin bilgi çağına ulaşması için gerekli olan değışimi hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğine inanacağım ve o zaman da bu yolculuğun hiçbir anlamı kalmayacak..”

“Lütfen dur bir dakika”, dedim, “beni yanlış anladın.”

Türkiye gibi ülkelerin modernleşme yönünde bir değışimi göze almaktan başka seçeneği olmadığına inanıyordum aslında ama bunun kolay olmayacağını da görüyordum. “Lütfen anlamaya çalış beni”, diye adeta yalvardım, “bu yolculuğa boşuna çıkmadığımızı sonunda anlayacaksın”.

“SERİN CEHENNEM”

“Bugün dersimiz edebiyat”, diye takıldım Peri’ye. 1990 yılında Nobel edebiyat ödülünü alan Meksikalı şair ve düşünür Octavio Paz’dan söz edecektim ona.

“Octavio Paz da nereden çıktı şimdi?”, dercesine baktı bana, en masum haliyle. Türkiye’nin değişim ve modernleşme sorunlarını tartışırken Octavio Paz’a nereden sıçradığımı haklı olarak anlayamamıştı.

“Meksika, Türkiye gibi değişimin ve modernleşmenin sorunlarıyla boğuşan bir ülke. Meksika’daki değişimi anlamaya çalışan bir düşünür olduğu için Octavio Paz’dan söz edeceğim sana”, dedim.

Yıllar önce yazmış olduğu Yalnızlık Dolambacı’nda Meksika insanının kendine özgü yalnızlığını olağanüstü bir derinlikle anlatan Paz sol gelenekten gelen bir aydıydı. Meksika’nın tüm sorunlarını “Amerikan emperyalizmi”ne bağlayan kolaycı yaklaşımı o da benimsemişti vaktiyle. Ama daha sonra bu yaklaşımın yüzeyselliğini ve yetersizliğini kavramış, dünyadaki ve Meksika’daki büyük değişimi anlamaya çalışmıştı. Bu yüzden de kafa- larındaki eski kalıpları kıramayan Marksist aydınlar tarafından insafsızca eleştirilmişti.

Octavio Paz, 1994 yılında The Wall Street Journal gazetesinde yayınlanan bir röportajda, değişimin ve modernleşmenin Meksika için tek rasyonel yol olduğunu ve Meksika toplumu-

nun kaçınılmaz olarak bu yöne gideceğini belirterek şöyle di-yordu:

“ Bir yandan modernleşmeye mahkum olduğumuzu düşünüyorum. Eğer modernleşeceksek bunu mümkün mertebe çabuk ve kavgasız yapalım diyorum. Öte yandan modernleşmeye ‘mahkum’ olduğumuzu söylüyorum çünkü ABD’ye, Japonya’ya, Avrupa’ya baktığımda modernleşmenin büyük bir nimet olmadığını görüyorum. Modernleşme, klima cihazıyla serinletilmiş bir cehenneme de benzetilebilir.”

Modernleşmenin, Meksikalıların yüzyıllardan beri korudukları değerleri ve gelenekleri nasıl değiştirdiğini ve yozlaştırdığını anlatan Paz’ın bir modernleşme hayranı olmadığı meydandaydı. Kısa vadeli çıkar ilişkileri üzerine kurulan modern toplum-larda her şeyin yüzeyselleştiğini, bunun sanatı ve edebiyatı da ucuzlattığını ve toplumdan kopuk, egoist bireyler yarattığını belirten Paz buna karşın Meksika için modernleşmeden başka yol göremiyor, bu tercihin toplumun evrimi içinde kendiliğinden ortaya çıktığını söylüyordu.

Beni sabırla dinleyen Peri’ye, “görüyorsun”, dedim, “Octavio Paz örneği de gösteriyor ki, Türkiye ya da Meksika gibi ülkelerde değişimin kaçınılmazlığını görmek için değişim tutkunu olmaya gerek yok, modernleşmeyle ülkenin cennete dönüşeceğini sanmak da gerekmiyor. Yılların önyargılarından kurtulup topluma biraz dikkatle bakmak yeterli.”

Değişim, aydınlar ve askerler

“Ama hâlâ bunu göremeyen entelektüeller yok mu Türkiye’de?”, diye sordu Peri.

Sustum. Kendi dar çevreleri dışında olup bitenle fazla ilgilenmeyen, dünyada ve Türkiye’de yaşananları görmemeye, öğrenmemeye, anlamamaya kararlı görünen bazı entelektüelleri-

miz, “değişim” sözcüğünü duyunca şeytan görmüş gibi oluyor, bu sözcüğü kullananı hemen kara listeye alıyorlardı. Kafalarını kullanma konusunda bu kadar hasis davranan kimselere entelektüel demek bile bana biraz zor geliyordu ama onları ciddiye alanlar da vardı. Değişime karşı çıkan entelektüeller, değişimi anlamakta ve değişime ayak uydurmakta zorlanan insanlar için teselli kaynağı oluyordu. Birileri yazıyor, diğerleri okuyor, hep birlikte değişimi lanetleyip “devletin ve memleketin haline” ağlıyorlardı.

Bu tepkiyi gösterenlerin en belirgin özelliklerinden biri hep “devleti ve memleketi” düşünmüş olmalarıydı. Toplumunu oluşturan insanlara bakma, toplum dinamiklerini anlama alışkanlıkları yoktu. Bu yüzden toplumun geçirmekte olduğu değişimi de anlayamıyor ve bu değişimi yönlendirenler arasında yer alamıyorlardı. Değişim onlara rağmen gerçekleşirken bunu önlememenin burukluğunu yaşıyor ve çaresizlik içinde Atatürk’e sarılıyorlardı. Toplumsal değişimi kavrayamayan ve yönlendiremeyenler, çözümsüzlük içinde, “kurtar bizi Atam”, noktasına geliyor, mucize yaratacak yeni bir kurtarıcı arıyorlardı.

Sol gelenekten gelen ve “toplumcu” geçinen kimi aydınların toplumdaki değişimi anladıklarını söylemek de zordu. Onlara göre toplum, “sömürücü bir avuç azınlık” ile “ezilen yığınlar”dan oluşuyordu. Yaşanan muazzam değişimin ortaya çıkardığı yeni toplum yapısını adeta görmezlikten geliyorlar, bu yapı içinde yer alan yeni katmanları, yeni insanları hesaba katmıyorlardı.

Olaya böyle bakan aydınların kendilerine yakıştırdıkları misyon ise, adeta kutsal bir varlık gibi gördükleri devleti ele geçirip “ezilen yığınlar”ı kurtarmaktı. Bu kategoriye soktukları insanların kurtarılmayı talep etmeleri ya da etmemeleri önemsizdi. Değişim olacaksa böyle olmalı, adına da mutlaka “devrim” denmeliydi. Bu düşüncedeki aydınların bazı dönemlerde yön

verebileceklerini sandıkları askeri müdahalelere sempatiyle yaklaşmış olmaları da her halde bir raslantı değildi.

Birden geçmişe döndüm. Bir dönemde ben de böyle düşünmemiş miydim? “Zinde güçler”i kurtarıcı olarak görmemiş miydim? 27 Mayıs 1960 sabahını büyük bir coşku ve heyecanla yaşamamış mıydım? “Halk”ı ancak benim gibi düşünenlerin “kurtarabileceğine” inanmamış mıydım?

27 Mayıs sabahı iktidarı ellerinde bulan subayların şaşkınlıkları ve samimi heyecanları hâlâ gözümün önündeydi. Böylesine kapsamlı bir iktidar boşluğunu ve bu boşluğu doldurmaya böylesine hazırlıksız bir askeri müdahaleyi bir daha yaşamayacaktı Türkiye. 12 Mart ve hele 12 Eylül askeri müdahaleleri, çok farklı koşullarda, büyük sermayeyi de içeren “dar çevre”nin onayıyla gerçekleşmişti.

Yakın tarihimize damgasını vuran üç askeri müdahaleyi bu bağlamda gündeme getirmem Peri’nin ilgisini çekmişti. Sorduğu soru da hayli ilginçti. “Bu askeri müdahaleler Türkiye’deki değişim sürecini durdurmak için mi yapıldı?”, diye soruyordu Peri.

Aslında askeri müdahaleler değişim sürecinin kontrolden çıkma belirtisi gösterdiği noktalarda gündeme geliyordu galiba. Sivil yönetimlerin değişimi yönlendirmede ve toplumu yönetmede acze düştükleri, ciddi meşruiyet sorunlarıyla karşılaştıkları noktalarda devreye giren askeri yönetimler boşluğu dolduruyordu.

Bu müdahalelerin değişim sürecini durdurduğu söylenemezdi ama değişimi Türkiye’ye damgasını vuran “dar çevre”nin talepleri doğrultusunda yönlendirdiği söylenebilirdi. Her askeri müdahalede bu özellik çok daha belirgin hale geliyordu. 1980’deki askeri müdahaleden sonra kurulan 12 Eylül yönetiminin, “dar çevre”nin onayladığı bir değişim programına bağlı kaldığı, ekonomiyi dışa açma çabalarının bu dönemde ivme kazandığı bir sır değildi.

Kritik noktadaki Türkiye

Olaya böyle yaklaşıldığında Türkiye'nin 1995'te çok kritik bir noktaya geldiği görülüyordu. Geline nokta birkaç nedenle kritikti.

Birincisi, Türkiye'de toplumsal değişim yeni boyutlar kazanmış, toplumun hemen her kesiminde kimlik arayışları yoğunlaşmış, örgütlenme çabaları artmıştı. Kürtlerin, Alevilerin, şeriatçıların ve onlara karşı Türklerin, Sünnilerin, laiklerin kimliklerini kanıtlama çabasına girdiği bir ortamda değişimi "dar çevre"nin kontrolünde tutmak iyice zorlaşmıştı.

İkincisi, ülkede "son sözü" söylemeye alışmış olan ve yasal düzenin kontrol noktalarına, finans sistemine ve medyanın ağırlıklı bölümüne hâkim konumda bulunan "dar çevre"ye karşı toplumun çeşitli kesimlerinden gelen tepkiler artmıştı.

Üçüncüsü, yeni bir girişimci kesimin yaygınlaşmasıyla birlikte çeşitli kesimlerden farklı yönde değişim talepleri gelmeye başlamıştı. Ülkeyi yöneten kesim olarak görülen "dar çevre"nin ülkeyi bir çözümsüzlük noktasına getirdiği yolundaki izlenimin yaygınlaşması da farklı değişim özlemlerinin gündeme gelmesine yol açmıştı.

Sözün kısası, farklı değişim taleplerinin yarıştığı hatta çatıştığı bir kavşağa gelinmişti. "İyimser Türkiye" ile "Karamsar Türkiye"yi anlatırken sözünü ettiğim gruplar kendi konumlarını farklı değişim özlemleriyle belirliyorlardı. Bir uçta Türkiye'nin 1980'lerde ivme kazanan, modernleşme yönündeki "değişim"i tamamlayarak uygar dünyayla bütünleşmesini isteyenler, diğer uçta "değişim" denince şeriat düzenine geçişi düşünenler vardı.

Peki şimdi ne olacaktı? Değişimi "dar çevre"nin isteği doğrultusunda kontrole almak ve yönlendirmek için bir kez daha iş askere mi düşecekti? Yoksa farklı şeylere mi gebeydi Türkiye?

“Serin cehenneme ulaşmak hiç de kolay değil galiba”, dedi Peri.

“Evet, hiç değil”, dedim. Octavio Paz’ın deyimiyle “modernleşmeye mahkum”duk ve bu yöndeki bir değişimi yaşıyorduk ama henüz bunun farkında olmayanlar da vardı. Onların bir bölümü “solculuk” ve “ilericilik” adına değişime karşı çıkarken bir bölümü de modernleşme sürecinin tersine çevrilebileceğini düşünüyordu. Bu ortamda modernleşme konusunda bir uzlaşma, bir konsensüs sağlamak kolay olmayacaktı.

REFORM ÇIKMAZI

Peri ile bakışarak anlaşılabiliyorduk artık. Kafamıza takılan soruların aynı olduğunu da hiç konuşmadan anlamıştık.

Türkiye dünya liginde başarılı olma şansına sahip ülkelerden biriydi ama bu şans kullanabilecek miydi acaba? İnsanımız, heyecanını ve dinamizmini aklıyla tamamlayabilecek miydi? Değişimi akılla yönlendirebilecek, modernleşme yolunda yeni adımlar atabilecek miydik?

Bunları yapmadan, tamamen laçkalaşmış bir devlet çarkıyla, nazik dengeler içinde bata çıka yoluna devam eden bir Türkiye dünya liginde iddialı olamazdı. Türkiye’de ekonominin hakim tepelerini ve düzenin kontrol noktalarını elinde tutmaya alışmış olan “dar çevre” bunun farkındaydı ve kendi ayrıcalıklarının korunduğu bir reform programını savunuyordu. Özelleştirmenin hızlandırılması, vergi tabanının yaygınlaştırılması, kayıt dışı ekonominin kayda alınması, ekonomide istikrarın sağlanması, bu “dar çevre”nin yıllardan beri karşılanmayan talepleri arasındaydı.

“Peki bu talepleri neden karşılanmıyor?”, diye sordu Peri, “bu ‘dar çevre’ senin dediğin kadar etkiliyse, hâkim sınıf konumundaysa talepleri neden karşılanmıyor?”

Can alıcı soruyu sormuştu. Onu şaşırtacak bir cevap verdim, “bu talepler karşılanırsa Türkiye’de çingar çıkabilir de ondan”, dedim.

Gözlerinde hayran olduğum o merak ışığını yakalayınca durakladım. Aslında birlikte yaptığımız yolculuğun sonuna yaklaştığımızı hissettikçe zamanı durdurmak geliyordu içimden. Onsuz kalmayı düşünmek bile istemiyordum. Sessizlik anının sorusuyla bozuldu: “Neden çingar çıkacağını anlatmayacak mısın?”

“Edebiyat dersinden sonra bir de sosyoloji dersi vererek seni sıkıkmak istemiyorum ama”, dedim, “bu noktayı anlatmadan da Türkiye’de bazı reformların neden yapılamadığını, sistemin neden tıkanıldığını anlatmam olanaksız galiba.”

Reformu önleyen korku

Ekonomide hatırı sayılır bir ağırlık taşıyan, finans sistemini, medyayı ve devlet mekanizmasını etkileme gücü hayli fazla olan “dar çevre”nin reform programı bir türlü uygulanamıyordu, çünkü bu reformların, söz konusu “dar çevre”nin etki alanını daha da genişleteceği kaygısı yaygındı. KİT’lerin ortadan kalkmasıyla bu büyük sermayenin ekonomideki ağırlığı daha da artabilirdi. Vergi tabanının genişletilmesinin ve kayıt dışı ekonominin zaptı rapta alınmasının da yaygın girişimci kesime yeni yükler getirerek onların rekabet gücünü kıracağını ve sonuçta gene bu “dar çevre”ye yarayacağını düşünenler hayli fazlaydı.

Böyle düşünenlerin haksız olduklarını söylemek sordu. Bundan önce sistemin tıkanma noktasına geldiği anlarda ve çoğu kez askeri yönetim dönemlerinde yapılan yeniden yönlendirmelerde bu “dar çevre”nin çizdiği çerçevenin pek dışına çıkılmamış ve sonuçta bu kesimin ekonomideki, medyadaki, hatta devlet üzerindeki ağırlığı azalmamış, artmıştı.

Bu senaryonun 1990’larda, sivil-demokratik yönetimler altında tekrarlanması kolay görünmüyordu, çünkü bu “dar çev-

re”nin dışında kalan yeni bir girişimci kesim gelişmiş ve varlığını hissettirmeye başlamıştı. Bu kesim, başlıca piyasalardaki köşebaşlarının büyük sermaye tarafından tutulduğu, finans kaynaklarının az sayıdaki büyük grubun denetiminde bulunduğu bir ortamda, devletin zaafiyetinden ve düzenin boşluklarından yararlanarak yaşama ve yükselme mücadelesi veriyordu.

Küçük ve orta boy girişimcilerden oluşan bu geniş kesimle büyük sermaye arasında oluşan bir arada yaşama konsensüsü karşılıklı hoşgörüyü dayalıydı. Büyük sermaye, sakıncalarını göre göre, devletin yozlaşmasına, kayıt dışı ekonominin genişlemesine, vergi kaçağının büyümesine ve istikrarsızlığın sürmesine razı oluyordu. Büyük sermayeyle iş ilişkileri de bulunan (birçoğu büyük grupların bayiliğini ve taşeronluğunu yapan) yaygın girişimci kesim ise bu ortamdan yararlanarak kendi gelişimini sürdürürken yasal düzenin kontrol noktalarının, ekonominin köşe başlarının ve finans sisteminin, büyük sermayeyi de içeren “dar çevre”nin denetiminde kalmasına göz yumuyordu.

Şimdi gelinen noktada bu konsensüsü korumak iyice zorlaşmıştı. Giderek güçlenen yeni girişimci kesim, büyük sermayenin hakimiyetine ve “dar çevre”nin vesayetine karşı kendi rüş-tünü ispat etme arayışına girmiş durumdaydı. İş hayatındaki örgütlenmelerde, derneklerde, meslek kuruluşlarında, medyada, siyasette bu çabanın yansımaları görülüyordu.

Büyük sermaye ise bu koşullarda yola devam etmenin artan sakıncalarını giderek daha net görüyordu. Gerekli gördüğü reformların yapılmaması halinde içerde ve dışarda rekabet şartlarının ağırlaşacağını hesabediyordu. Avrupa ile gümrük birliğine gidilirken bazı reformların mutlaka yapılmasını, Türkiye’nin işlerliği olan etkili bir devlet yapısına ve istikrarlı bir ekonomiye kavuşmasını istiyordu.

Büyük sermayenin reform taleplerinin yerine getirilmesi halinde neden çingar çıkacağını anlatmak için başladığım lafi

hayli uzattığımı fark ederek Peri'ye baktım, “bağışla beni ama uzmanı olmadığım konularda böyle analizlere kalkışmaya bayılıyorrum galiba”, dedim.

“Her neyse, neden çingar çıkacağını da anlatacaksın her halde”, dedi, biraz da alaylı bir gülümsemeyle Aslında ne demek istediğimi anlamıştı galiba ama hikâyenin sonunu da benden duymak istiyordu.

Yeni dengeler

“Evet”, dedim, “bana öyle geliyor ki, deminden beri sözünü ettiğim ‘dar çevre’nin düzendeki belirleyici konumu olduğu gibi korunarak, bu çevrenin öngördüğü çerçevede kapsamlı bir reform yapılmaya kalkılırsa Türkiye’nin sağlıklı dengeleri bir anda bozulabilir. ‘Çingar çıkar’ derken işte bunu kastediyorum.”

Türkiye’nin yeni insanı, kendisini köşeye sıkıştıracak bir reform programına karşı bayrak açabilir ve yanında yer alacak müttefikler bulabilirdi. Örneğin KİT’lerin büyük sermayenin ekonomideki hâkimiyetini pekiştirecek bir şekilde özelleştirilmesi, vergi ağının yaygınlaştırılması, kayıt dışı ekonominin alanının daraltılması; buna karşılık yeni girişimci kesimin finans pastasından aldığı payın artmaması, bu kesime sağlanan desteklerin yetersiz kalmaya devam etmesi ve Avrupa’nın rekabetinin de bu kesime vurması halinde Türkiye ekonomisindeki rolü giderek artan bu kesim başkaldırma noktasına gelebilirdi. Bu kesimin tepkisi diğer toplum kesimlerinin “dar çevre”ye ve düzene karşı duyduğu tepkiyle birleşince Türkiye’de işler çığrından çıkabilirdi.

Bu yalnızca benim tesbitim değil, çok deneyimli bir politikacımızın, şu anda Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel’in de tesbitiydi galiba. 1991’de “dar çevre”nin reform programını ezberleyerek ve ezberlediklerini TÜSİAD üyelerine anlatarak

yeniden iktidara gelen Süleyman Bey, bu programı uygulamanın nelere yolaçabileceğini politikacı sezgisiyle sezmiş ve reformlardan hemen vazgeçmişti.

O halde doğru olan Süleyman Bey'in yaptığını yapmak mıydı? Sağlıksız dengeleri korumak ve "durumu idare etmek" için reformları savsaklamak, değişimden vazgeçmek bir çözüm müydü? "Canım, iyi kötü kalkınıyoruz işte", deyip yolumuza devam edebilir miydik?

Tabii ki edebilirdik ama bu seçeneğe razı olmanın, bata-çıkaya yola devam ederken, "batmıyoruz ya", diye avunmanın bizi götüreceği yer belliydi. Türkiye bu seçeneğe razı olduğu anda dünya liginde oynama iddiasından vazgeçmeyi de peşinen kabul etmiş olacaktı.

Bu, Türkiye'nin dinamik ve iddialı insanlarının kabul edileceği bir seçenek değildi. Bu insanların bu kısır döngüyü kırmak için "dar çevre"nin reform programına alternatif olabilecek bir reform programı ortaya koymaları gerekiyordu. Ancak toplumun en dinamik kesiminin dağınık bir yapıda olması ve örgütlenme düzeyinin yetersizliği, bu kesimin tutarlı bir program ortaya koymasını zorlaştırıyordu. Bilgi ve deneyim birikiminin yetersizliği de bu kesimin tutarlı bir reform programıyla ortaya çıkmasını zorlaştıran faktörlerden biriydi.

"Galiba anlıyorum", dedi Peri, "Türkiye'nin bu kısır döngüyü aşması için yeni reformculara ve yeni bir reform anlayışına ihtiyacı var."

Bu doğru bir saptamaydı. Geline aşamada, toplumun çok geniş kesiminin tepkisini çeken "dar çevre"nin hâkimiyetini ve ayrıcalıklarını pekiştiren reformlara değil, tam tersine "dar çevre"nin hâkimiyetini sınırlandıracak ve yeni girişimcilerin önünü açacak, yeni güç merkezlerinin gelişmesini sağlayacak reformlara ihtiyaç vardı. Reformlar, "dar çevre"nin dışında kalan geniş kesimin yasal çerçeve içinde gelişebileceği ve nimetlerinden ya-

rarlanabileceği bir “yeni düzen”in kurulmasına olanak hazırlamalıydı. Bu çerçevede yapılacak reformların daha geniş bir kitle desteği bulması da daha kolay olabilirdi.

Yapılacak reformlarla toplumdaki dinamizmin açığa çıkması, Avrupa ile, dünya ile boy ölçüşebilecek insanların yolunun açılması sağlanmalı; devlet, kesimler arasında ayırım yapmadan asli fonksiyonlarını gerektiği gibi yerine getiren bir yapıya kavuşturulmalıydı.

Bu doğrultudaki reformların, “dar çevre”nin de katılacağı, geniş kapsamlı bir toplumsal uzlaşmayla gerçekleştirilmesi kuşkusuz daha iyi olurdu. Ne var ki Türkiye böyle bir reform sürecini bugüne dek yaşamamış, geniş tabanlı bir toplumsal uzlaşmayla benimsenen kapsamlı bir reform programının demokrasi içinde hayata geçirildiği pek görülmemişti.

“Bu kez olabilir mi?”, diye sordu Peri.

“Bilmiyorum”, dedim ama söyleyiş tarzımdan çok ümitvar olmadığımı anlamıştı.

AKLINLA UÇUR BENİ

Hayır, hayır bu yolculuk karamsar bir havada bitmeyecekti. Görüş ufukumuzu sınırlayan tavanın ve duvarların ötesinde engin bir “gökyüzü”nün varolduğunu biliyorduk. Düşünce ufukumuzu daraltan tavanı ve duvarları yıkmayı göze aldığımızda gökyüzünü görebilecektik. Değişimi göze alıp yönetebildiğimiz ölçüde yarının dünyasında söz sahibi olabilecektik.

Ben bunları düşünürken Peri’nin bana bir sürpriz hazırlamakta olduğunun farkında bile değildim. Beni bilgisayar ekranının başına çağırdığında neyle karşılaşacağımı da bilmiyordum.

“Bu yolculuğun karamsar bir havada bitmesini ben de istemiyorum”, dedi Peri ve bir tuşa basarak “Türkiye’yi Keşfetmek” başlığını taşıyan sayfayı açtı önüme. Yolculuğumuz boyunca dizüstü bilgisayarına kaydettiği notlardan çıkardığı sonuçları madde madde özetlemiş, benim anlattıklarımın ve kendi izlenimlerinden çarpıcı bir özet çıkarmıştı. Günlerdir anlattıklarımı, hatta anlatamadıklarımı toparlamam için eşsiz bir fırsat yaratmıştı bana.

“Bu yolculuğu sensiz yapamazdım, bunu bir kez daha anlıyorum”, dedim. Peri’nin çıkardığı özet benim kendi vardığım sonuçları özetlememi kolaylaştırmıştı. Ondan esinlenerek madde madde yazmaya başladım.

Yolculuk Dersleri

* 2000 yılı yaklaşırken dünya sanayi uygarlığından bilgi çağı uygarlığına geçiş sürecini yaşıyordu. Bu hemen her alanda büyük değişiklikleri gündeme getiren bu süreçti.

* Dünyanın pek çok ülkesinde bu değişimin sancıları çekiliyor, çeşitli alanlarda yeni gerçeklere uyum sorunları, hatta krizleri yaşanıyor.

* Değişim sancıları çeken, adeta kaotik bir ortamda krizden krize sürüklenen Türkiye'nin durumunu da bu çerçeveye oturtmak gerekiyordu. Kaosun eşliğinde, krizlerle içiçe yaşayan tek toplum bizimki değildi.

* Bu nedenle "biz adam olmayız" kompleksine girmeye ve aşırı karamsar olmaya gerek yoktu. Bu kompleksten kurtulduğumuz anda küçük başarıları abartarak yapay bir iyimserlik havası estirme ihtiyacından da kurtulacaktık.

* Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunların önemli bir bölümü de toplumumuzun yapısından ve yaşamakta olduğu kendine özgü değişimden kaynaklanan sorunlardı.

* Dünyanın geçirmekte olduğu değişim ve Türkiye'nin dinamikleri bir yandan ciddi sorunlar yaratırken diğer yandan Türkiye için ciddi fırsatlar da yaratıyordu.

* Yer aldığı bölgedeki özel konumu da Türkiye için hem tehdit oluşturuyor hem de önemli fırsatlar hazırlıyordu.

* Bu olanakların kullanılması, Türkiye'nin dünyadaki gelişmeleri yakından izlemesine, kendi özel konumunun yarattığı fırsatları iyi değerlendirmesine ve bunlarla uyumlu bir değişim programını uygulayabilmesine bağlıydı.

* Türkiye'nin bu fırsatları iyi değerlendirerek dünyada iddialı bir ülke haline gelmesini isteyen ve bu amaçla kapsamlı bir değişimi göze alan insanların toplumdaki ağırlığı artıyordu ama

değişime karşı çıkan ve Türkiye'yi dünyadan soyutlamak isteyenler de henüz etkiliydi.

* Türkiye'yi "bilgi çağı"na doğru giden bir dünyadan ve dünya sisteminden soyutlayarak "ezilen halkı" kurtaracaklarını ve adeta bir "yeryüzü cenneti" yaratacaklarını iddia edenlerin önergelerindeki "sistem dışı" çözümler hiç inandırıcı değildi.

* Duygusal tepkilerle ve salt moral aşlarıyla sorunları aşmak olanaksızdı.

* İnandırıcı çıkış yolu ancak akılla ve bilgiyle bulunabilirdi. Dünyanın koşullarını ve toplumun yapısını doğru değerlendiren yeni bir sentez Türkiye'ye yeni ufuklar açabilirdi.

Karşılıklı baktık. Anahtar sözcükleri ve kavramları ikimiz de kullanmıştık. Değişimin kaçınılmazlığını ve değişimi yönetmenin önemini ikimiz de belirtmiştik. Aklın ve bilginin önemini ikimiz de vurgulamıştık. Türkiye'ye yeni ufuklar açabilecek bir yeni sentezin gerekliliğini ikimiz de kabul ediyorduk. İkimiz de bu sentezin dünyadaki gidişatı doğru değerlendiren akılcı bir konsensüsle sağlanabileceğine inanıyorduk. Pekiyi ama bu nasıl bir sentez olacaktı ve nasıl uygulanacaktı?

Bu kritik noktada biraz farklı düşündüğümüzü fark ettik.

Ben elli yıldır Türkiye'de yaşayan bir insan olarak ufkumu sınırlayan tavanı kolaylıkla yıkamıyor, dönüp dolaşıp Türkiye'nin şartlarına takılıyordum. "Bilgi çağı"nın yarattığı fırsatlardan yararlanmak ve bir sıçrama yapabilmek için pek çok şeyi değiştirmemiz gerektiğini görüyordum. Ancak kapsamlı bir değişim programını uygulamanın zorlukları da aynı anda aklıma geliyor, bu yüzden çarpıcı çözüm önerileri ortaya koyamıyordum. Değişimi yaşayarak varmak istediğimiz hedeflerden önce değişim sürecinin sorunlarını düşünüyordum ister istemez.

"Bilgi çağı"nın ilham perisi ise farklı görüyordu olayı. Onun için önemli olan, değişimle varılacak noktaydı. "Madem ki bilgi çağına doğru bir yolculuğa çıktık, bu yolculuğun sonunda

gelinecek noktayı düşünmeliyiz”, diyordu. Bu hedeflere varmak için yapılması gerekenleri büyük bir netlikle görüyor, bana ilk bakışta fantastik görünen öneriler ortaya atıyordu.

“Türkiye’nin dört bir yanında dinamik girişimciler, bilgiye ve yeniliğe susamış insanlar gördüm. Siz her şeyden önce bu insanların ufkunu daha da genişletecek, Türkiye’yi bilgi çağına taşıyacak insanları yetiştirmelisiniz”, diyen Peri’nin düşlediği Türkiye bugünküne pek benzemiyordu.

Peri’ye göre Türkiye 2000

Gözlerini dünyaya ve geleceğe dikmiş olan gençler her alanda söz sahibi olmaya başlamış, iş hayatında, devlet yönetiminde ve politikada ipler bu yeni kuşağın eline geçmişti. Demokrasi içinde uzlaşmanın önemini çok iyi kavramıştı bu kuşak.

Bu gençler, büyüklerinin dolaştığı, geçmişe açılan çıkmaz sokaklarda dolaşmak yerine süperbilgi yolunda yenilikler peşinde dolaşmayı tercih ediyorlardı. Babalarının saplantılarının çoğunu aşmışlardı.

Dış dünyayı yakından tanıyan bu gençler yabancıları Türkiye aleyhine çalışan düşmanlar olarak değil, birçok ortak değeri kendileriyle paylaşan insanlar olarak görüyor, hiçbir önyargıya kapılmadan her alanda onlarla iş ortaklığı yapıyor ya da rekabet ediyorlardı.

Bilginin ve bilgi sahibi olmanın ne denli önemli olduğu kavranmış, para gücünün etkisi azalırken entelektüel birikime sahip kişiler her alanda öne çıkmaya başlamıştı.

Eğitim sistemi çağın gereklerine göre modernize edilmiş, eğitim düzeyi yükselmişti. Eğitimdeki atılım işsizlik ve fırsat eşitsizliğinin azalmasında belirleyici rol oynamıştı.

Türkiye’den giden 500 bin genç dünyanın önde gelen üniversitelerinde bilgi teknolojisi ve diğer ileri teknoloji alanlarında öğre-

nim görüyordu.

Türkiye ünü dünyaya yayılan teknoparkların giderek çoğaldığı, teknoloji üretmeye başlayan bir ülke olmuştu. Bilgisayar yazılımında öne çıkan ülkeler arasında Türkiye'nin de adı geçiyordu.

Bu, üç haneli enflasyonla bir süre flört ettikten sonra kamu kesimi reformunu gerçekleştirmiş ve yıllık enflasyonu tek haneli rakamlara indirmeyi başarmış bir Türkiye idi.

Avrupa Birliği(AB) ile Gümrük Birliği sonrasında adaptasyon dönemini atlatan Türk sanayicisi birçok alanda rekabet gücünü geliştirmiş, tekstil ve giyim sanayii dışında da Avrupa'daki ve dünyadaki rakiplerinin korkulu rüyası haline gelmişti.

Türkiye'deki girişimcilik potansiyeli istikrarla birleşince ülkeye akan teknoloji ve sermaye Türkiye'yi bilgi yoğun mal ve hizmetler alanında da hatırı sayılır bir ihracatçı ülke yapmıştı.

Teknolojideki sıçrama tarımında da yeni bir atılıma olanak vermiş, çeşitli ürünlerde büyük verimlilik artışları gerçekleştiren Türkiye, dünyanın bir numaralı tüketici ülkesi haline gelen Çin'e milyarlarca dolarlık tarım ürünü satmaya başlamıştı.

Çeşitli sektörlerde sağlanan yüksek verimlilik artışları reel ücret sıçramalarına olanak vermiş, ücretli kesimin ve çiftçinin hayat standardı hızla iyileşmişti.

İstikrar içinde sağlıklı büyümeyi sağlayan, milyonlarca gence iş alanı açan, kesimler arasındaki gelir uçurumlarını azaltan gelişmeler zinciri Türkiye'de radikal İslamın ve milliyetçiliğin etkisini azaltmıştı.

Güneydoğu Anadolu'da barış sağlanmış ve askeri harcamalardan sağlanan büyük tasarrufların bir bölümüyle bölgede bir altyapı yatırımı atılımı başlatılmıştı.

Plastik sanatlarda, müzikte ve sinemada adını dünyaya duyuran gençlerin sayısı hızla artıyordu.

Türk sporcuları çeşitli alanlarda başarıdan başarıya koşuyordu.

Bir masal ülkesi mi?

Evet böyle bir Türkiye'yi bir an için düşünmek bile güzeldi ama bu gerçek olabilir miydi? Bizim keşfedemediğimiz bir Türkiye'yi mi keşfetmişti Peri?

Yoksa Peri'nin düşlediği ülke Türkiye değil de bir peri masalı ülkesi miydi? Yolculuğumuzun güzel bitmesini sağlamak için mi anlatmıştı bu rüyayı bana?

Bu soruları ona soramayacaktım, çünkü ben bunları düşünürken o sessizce uçup gitmişti. Onunla birlikte uçmaya alışan aklımla ve bu güzel rüyayla başbaşa kalakalmıştım.

Onsuzluğu kabul etmek benim için hiç de kolay olmayacaktı. Bunu çok iyi biliyordum. Onun eksikliğini içimde hissedecektim. Ancak onunla beraberliğimizin sürekli olamayacağını da biliyordum.

Bundan sonra onu umutsuzca arayacaktım, belki de hiç bulamayacaktım ama onun rüyası içimdeki umudu yaşatmaya devam edecekti. Bu yolculuğun sonunda, değişimin sorunlarını akılla aşacak ve “bilgi çağı”na doğru koşacak bir Türkiye'yi düşleyebilecektim.

Şimdi daha iyi anlıyordum ki aslında önemli olan şey, geleceğin Türkiyesi için bir şablon çıkarmak ya da Türkiye'yi “bilgi çağı”na taşıyacak çözümleri peşpeşe saymak değildi.

Aslında önemli olan şey insanın aklıyla uçabilmesiydi. Akılla uçabilen insan bütün duvarları ve tavanları aşarak “gökyüzü”nü görebilir, zamana meydan okuyarak en karmaşık sorunlara bile çözüm bulabilirdi.

“Fanteziyle aklın birlikte yön verdiği bir dünyaya doğru gittiğimizi anlatabildiysem değdi bu yolculuğa”, diye geçirdim içimden.

Şimdi, bu kenti ve ülkeyi saran kirliliği sise meydan okurcasına, kendimi İstanbul'un gizemli sokaklarına atabilir ve yeni yolculukları düşleyebilirdim.

SONSÖZ YERİNE “ÖZENTİ”YE YOLCULUK

Bitmemiş miydi yolculuğumuz? Yolculukla beraber bu kitap da bitmeyecek miydi?

Evet, aslında bitmişti yolculuğumuz ve kitabın da o noktada bitmesi gerekiyordu ama bitmedi, bitemedi. Bitemedi, çünkü bu kitapta anlatılan yolculuğun aynı zamanda “özenti”ye yolculuk olduğu duygusu beni hiç yalnız bırakmadı bu kitabı yazar-ken.

Neydi “özenti”? Bir yer miydi? Varılmak istenen bir hayal ülkesi miydi?

Sıkça tekrarladığımız bir davranış biçimi miydi?

Bir duygunun, bir özlemin ifadesi miydi “özenti”?

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “özenti” sözcüğünün karşısında şunlar yazıyor: “beğendiği bir durumda olma, beğendiği şeye benzeme çabası.”

Bu durumun, bu çabanın yabancı olduğu söylelenebilir mi?

Her halde söylenemez. Hiç değilse iki yüzyıldır, özendiğimiz “Batı”ya benzemeye, “Batılılaşma”ya çabalamıyor muyuz?

Çoğu kez kendi katkımız olmadan gelişen modaları, teknikleri, davranış biçimlerini, düşünce ve sanat akımlarını taklit etme hevesine kapılmıyor muyuz?

Modernleşme çabamızda, sanayileşme ve kalkınma çabamızda, sınıf atlama heveslerimizde, yeni kimlik arayışlarımızda hep

bir özentinin izleri yok mu?

Hatta kendimize dönme, dinimize ve geleneklerimize sahip çıkma çabalarında bile özentî izleri görülüyor mu yer yer? “Taklitçiliği” lanetleyenler bile taklitçilik yapmıyorlar mı zaman zaman?

Dünyadaki oluşumlara ve gelişmelere kendi damgasını vuramayan toplumların, kendi modelini yaratamayan ve başkalarının modellerine imrenen toplumların “özentî toplumları” olmaları hiç şaşırtıcı değil. İletişimin böylesine yaygınlaştığı bir çağda bu daha da kaçınılmaz bir olgu haline geliyor.

Biz de böyle bir toplumun insanlarıyız. Bugün başarmakla övündüğümüz birçok şeyi, yapmış olduğumuz aşamaları, bunları bizden önce gerçekleştirmiş olanları model alarak, hatta zaman zaman taklit ederek gerçekleştirdik.

Yazarın “özentî”si

Ben de bu toplumdan çıkmış biri olarak bu toplum hakkında kitap yazmaya kalkışınca özentîye kapılmaktan kurtaramadım kendimi. Yer yer düşünürlüğe, sık sık sosyologluğa, arada bir fütürologluğa hatta romancılığa özendiğimi hissettim bu kitabı yazarken. Bir yolculuğu anlatırken aynı zamanda “özentî”ye yolculuk yapıyordum sanki.

Bunun ne kadar sırtıttığını kestiremiyorum doğrusu. Bu riski göze alarak bu denemeye girişmemin nedeni, belli bir birikime erişmeden özgün olmaya kalkışmanın da aslında bir özentî olduğuna inanmam. Hatta bir adım daha ileri giderek, fazla kompleks duymadan “özentî”den geçmenin özgünlüğe doğru yol almayı kolaylaştırabileceğini düşünüyorum.

Bana öyle geliyor ki, bundan sonra 21.yüzyılın iddialı ülkelerinden biri olmak, fazla gecikmeden “bilgi çağı”na sıçramak istiyorsak özendiğimiz modelleri çok iyi etüd edip, taklitle yara-

tıcılığı birleştirerek yol almak zorundayız. Yarının dünyasında başkalarının örnek alacağı, taklit etmek isteyeceği özgün modeller yaratmak için de bu yoldan geçmekten başka çaremiz yok galiba.

Türkiye aslında bugünkü haliyle bile bazı bakımlardan model olarak alınabilecek bir  lke. İslamiyeti laik bir egemenlik anlayışıyla ve çoğulcu demokrasiyle bağdaştırabilen tek ülke olan Türkiye aynı zamanda yaygın bir girişimci sınıf yaratabilmiş, piyasa düzeni içinde kalkınmasını ateşleyebilmiş, Avrupa ile bütünleşme sürecinde hayli mesafe almış olan bir  lke.

Coğrafi konumunu ve Orta Asya  lkeleriyle tarihsel bağlarını da kullanarak  ne çıkabilecek niteliklere sahip bir  lke Türkiye. Bu bakımdan belki de bulunmaz bir fırsat var önümüzde.

Hatırı sayılır bir insangücü birikimine, özenti ile yaratıcılığı birleştirip özgün bir sentez oluşturma şansına sahibiz. Yeter ki insanımız aklını duygularının önüne ge irebilsin, bu özgün sentezi oluşturacak konsensüs ortamını yaratabilsin.

Biz bu “maçı” alabiliriz, dünya liginde oynayabiliriz, 21.yüzyıla iddialı bir ülke olarak girebiliriz. Yeter ki aklımızı kullanalım, önümüzdeki çağın “bilgi  ağı” olduğunu unutmayalım; gözümüzü dünyaya dikelim ve kendi içimizdeki kavgalarla, geçmişe dönük hesaplaşmalarla, “mahalle maçları” ile vakit yitirmeyelim.

Unutmayalım ki çok ciddi krizler ve uyum sorunları yaratan değişim ortamı aynı zamanda atılım yapmak isteyenlere muazzam fırsatlar da yaratıyor. 21. yüzyılın lider ülkeleri bu fırsatları kullanıp değişimi avantaja d n şt rebilenler arasından çıkacak.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ YERİNE: SIRASI MI BU KİTABIN?	7
1. TAVANA BAKIYORDUM VE BİRDEN GÖKYÜZÜNÜ GÖRDÜM	9
2. AMERİKA'YI YENİDEN KEŞFETMEK	14
3. "BİLGİ ÇAĞI"NA UÇUŞ	20
4. CENNET HANGİ DÜNYADA?	26
5. İYİMSER TÜRKİYE	32
6. KARAMSAR TÜRKİYE	38
7. AKIL AÇIĞI	44
8. "BİZ YAPTIK OLDU" (MU?)	50
9. DÜNYA LİGİNDE OYNAMAK İÇİN	59
10. NEREDE O MAHALLE MAÇLARI	64
11. PERİ "MÜTHİŞ ÜLKE"DE	70
12. DEĞİŞİM KORKUSU	76
13. "SERİN CEHENNEM"	81
14. REFORM ÇIKMAZI	87
15. AKLINLA UÇUR BENİ	93
SONSÖZ YERİNE: "ÖZENTİ"YE YOLCULUK	99

Türkiye’de karşılaştığı anlamsızlıklar, yazarı rüyalar âlemine sürükler. Rüyasında Mona Lisa’yı görür. Mona Lisa yazarın henüz yazmadığı kitabı okumakta ve birden yüzünde o gizemli tebessüm belirmektedir.

Bu rüyayı gerçekleştirme tutkusuna kapılan yazar o sırada okuduğu kitabı hatırlar. Kitap bilgi çağı uygarlığını anlatmaktadır. Dünya büyük bir değişimi yaşamaktadır. Bu değişime ayak uyduran ülkeler yarının dünyasında öne çıkacaktır.

Bunları düşünürken beliren esin perisiyle yazar, düşünce evreninde bir yolculuğa çıkarlar. Bilgi çağıyla Türkiye arasında gidip gelirler.

Peri, yazara bilgi çağının esinini getirirken yazar da ona Türkiye’yi anlatmaya çalışır. Büyük potansiyele sahip bir ülkenin kısır döngüler içinde bocalamasını açıklamak kolay değildir. Yazar, bir çelişkiler yumağını andıran ülkeyi anlatırken bu ülke için kurduğu hayallerin nasıl gerçekleşeceğini düşünmektedir.

21. yüzyılda başarının formülü akılla fantazinin bileşimi olarak görünür. Futbol zaferleri sonrasında sokaklara dökülen Türkiye’nin duygusal insanları bu formülü uygulayabilecek midir acaba? Türkiye, dünya liginde iddialı olabilecek midir? Sonunda kitabını yazar, ama rüyasının gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilemez. Mona Lisa’nın o gizemli tebessümü belki de beş yüzyıllık bir rüyadır.

0 097532 509675

ISBN 975 -325-096-7